

Příčiny útěků mladistvých z výchovných zařízení

Simona Popelová

Bakalářská práce
2021

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

Akademický rok: 2020/2021

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE (projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: **Simona Popelová**
Osobní číslo: **H18143**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**
Forma studia: **Prezenční**
Téma práce: **Příčiny útěků mladistvých z výchovných zařízení**

Zásady pro vypracování

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.

Vymezení terminologie a teoretických východisek z oblasti ústavní a ochranné výchovy, resocializace mládeže a výchovných zařízení.

Příprava metodiky empirické části, zpracování projektu výzkumu a stanovení výzkumného problému.

Realizace kvalitativního výzkumu formou rozhovoru.

Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.

Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Forma zpracování bakalářské práce: **Tištěná/elektronická**

Seznam doporučené literatury:

- JANSKÝ, Pavel, 2014. Dítě s problémovým chováním a náhradní výchovná péče ve školských zařízeních pro výkon ústavní a ochranné výchovy. Hradec Králové: Gaudeamus, Recenzované monografie. ISBN 9788074355349.
- JEDLIČKA, Richard, 2015. Poruchy socializace u dětí a dospívajících: prevence životních selhání a krizová intervence. Praha: Grada, Psyché. ISBN 9788024754475.
- KRULICHOVÁ, E., Z. PODANÁ a J. BURIÁNEK, 2015. Delikvence mládeže: trendy a souvislosti. Praha: Triton. ISBN 9788073878603.
- KŘÍŽ, Josef, 2008. Duševní poruchy a poruchy chování u dětí a mladistvých. [3. vydání]. V Českých Budějovicích: Jihočeská univerzita, Zdravotně sociální fakult. ISBN 9788073946371.
- ŠVARÍČEK, Roman a Klára ŠEĎOVÁ, 2014. Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách. Vyd. 2. Praha: Portál. ISBN 9788026206446.

Vedoucí bakalářské práce: **Mgr. Lucie Blašíková, Ph.D.**
Ústav pedagogických věd

Datum zadání bakalářské práce: **27. ledna 2021**

Termín odevzdání bakalářské práce: **30. dubna 2021**

L.S.

Mgr. Libor Marek, Ph.D.
děkan

doc. Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

Ve Zlíně dne 27. ledna 2021

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3²⁾;
- podle § 60³⁾ odst. 1 autorského zákona má ÚTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci – nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval.
V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně 10.3.2021

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací;

(1) Vysoká škola nerýdčilečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledků obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlášení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, ušije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.

3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užívat či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla - výdělkem jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlídí k výši výdělkem dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Bakalářská práce se zabývá zjišťováním příčin útěků z výchovných zařízení u mladistvých chlapců. Bakalářská práce je rozdělena na teoretickou a praktickou část. Teoretická část obsahuje 2 hlavní kapitoly. V kapitolách je popsáno rodinné prostředí a jeho fungování, výchova rodin, ústavní a ochranná výchova, dále se jedná o určité výchovné zařízení, a s tím související legislativa. Poté je vysvětleno rizikové chování, které se vyskytuje v zařízení a způsob jeho řešení. Praktická část se zabývá kvalitativním výzkumem útěků u mladistvých chlapců z výchovných ústavů. V této části byly zjištěny nejčastější příčiny, proč dochází k této problematice, kam lze zařadit volnost, samostatnost, stesk po rodině a jiné.

Klíčová slova: ústavní a ochranná výchova, mladistvý, rizikové chování, rodinné prostředí, výchova v rodině, fungování rodiny, výchovný ústav

ABSTRACT

The bachelor's thesis deals with finding out the causes of escapes from educational facilities in adolescent boys. The bachelor thesis is divided into theoretical and practical part. The theoretical part contains 2 main chapters. The chapters describe the family environment and its functioning, the education of families, institutional and protective education, as well as one thing about certain educational institutions and the related legislation. Then, the risky behavior that changes in the device and how to solve it is explained. The practical part deals with qualitative research of escapes in adolescent boys from educational institutions. In this part, we worked out several other reasons why we had this issue, which can include freedom, independence, longing for family and others.

Keywords: institutional care and protective education, adolescent, risk behavior, family environment, family education, family functioning, educational institution

Ráda bych poděkovala Mgr. Lucii Blašíkové, Ph. D., za její odbornou pomoc, cenné rady, doporučení, ochotu a trpělivost při vedení mé bakalářské práce. Dále děkuji příslušným zařízením a pracovníkům, díky kterým byla umožněna realizace výzkumu na mé bakalářské práci.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD.....	9
I TEORETICKÁ ČÁST	11
1 RODINNÉ PROSTŘEDÍ.....	12
1.1 FUNGOVÁNÍ A VÝCHOVA V RODINĚ	12
1.2 VÝKON ÚSTAVNÍ A OCHRANNÉ VÝCHOVY	17
2 PROJEVY A PŘÍČINY RIZIKOVÉHO CHOVÁNÍ U MLADISTVÝCH.....	23
2.1 AGRESE	24
2.2 ŠIKANA A ZÁŠKOLÁCTVÍ	26
2.3 TRESTNÁ ČINNOST.....	28
2.4 ÚTĚKY.....	30
2.5 DROGOVÁ ZÁVISLOST	31
II PRAKTICKÁ ČÁST	34
3 VÝZKUM.....	35
3.3 POJETÍ VÝZKUMU	36
3.4 VÝZKUMNÝ SOUBOR	37
3.5 VÝZKUMNÁ TECHNIKA	37
3.6 ZPŮSOB ZPRACOVÁNÍ DAT.....	38
4 ANALÝZA DAT	40
4.1 VÝSLEDKY OTEVŘENÉHO KÓDOVÁNÍ A KATEGORIE VÚ STRÍLKY	40
4.2 VÝSLEDKY OTEVŘENÉHO KÓDOVÁNÍ A KATEGORIE VÚ VIŠŇOVÁ	48
4.3 TRIANGULACE DAT – VÝSLEDNÝ ROZHOVOR S PSYCHOLOŽKOU	53
4.4 INTERPRETACE DAT	55
ZÁVĚR	64
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	66
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK.....	69
SEZNAM PŘÍLOH.....	70
4.5 PŘÍLOHA P I: OTÁZKY K ROZHOVORU	71
4.6 PŘÍLOHA P II: UKÁZKA ROZHOVORU.....	73

ÚVOD

Ohrožujícími faktory v prostředí jsou neustále se rozšiřující sociálně patologické jevy, které se nejčastěji vyskytují u dětí a mládeže. Ohrožení je ve dvou směrech, kdy se jedná o mladistvé a děti, kteří se stávají objektem trestné činnosti, násilí, šikany, týraní, vydírání a současně však tyto ohrožení spočívají v tom, že sami příslušníci těchto kategorií se později projevují jako deviantními, kdy se dopouští trestné činnosti, stávají se závislými na návykových látkách či těmi, kdo šikanují ostatní. Bezprostřední ohrožení existuje přímo v rodinách, školách, výchovných zařízeních nebo vrstevnických skupinách. Rodinné prostředí se může stát ohroženým a problémovým prostředím, v němž je péče o dítě zanedbávána, vzniká citová deprivace z neuspokojených potřeb, a proto se hovoří o disociálním životním stylu rodiny. Veškeré tyto ohrožení se nesmí nechat bez povšimnutí, jelikož mají následky do budoucna na rozvoj osobnosti mládeže. Důležitá je diagnostika prostředí a zjištění problémů v rodině, a poté snaha minimalizovat a předcházet ohroženému prostředí. Pokud je rodina vyhodnocena jako nedostačující pro péči o dítě nebo mladistvého přichází uložení ochranné nebo ústavní výchovy (Kraus, 2001).

Cílem práce je zjistit jaké jsou konkrétní příčiny útěků mladistvých z výchovných zařízení a jak s tímto souvisí rodinné prostředí, odkud pocházejí, jakým způsobem probíhají útky, co je spojováno s motivací a v jakých situacích přichází vůbec myšlenka na útek. Práce je rozdělena na dvě části a to na praktickou a teoretickou. Teoretická část je zaměřena na rodinné prostředí a vztahy mezi rodičem a dítětem, v nichž dochází k problémům, které nedokáží sami řešit. Dále se věnuje výchově a funkčnosti v rodině, kdy je vysvětlena afunkční a dysfunkční rodina a s ní související rizikové chování a následné umístění do ústavních zařízení. Také je zmíněn systém ústavní a ochranné výchovy, v jakých případech se nařizuje a co se odehrává během pobytu v zařízeních. Poté adekvátní legislativa, která informuje o veškerých činnostech, které jsou nutné pro výkon ústavní a ochranné výchovy a s tím spojené určité náležitosti.

Praktická část byla vytvořena pomocí kvalitativního výzkumu, formou rozhovorů s mladistvými chlapci. Konkrétně bylo realizováno 15 rozhovorů s mladistvými chlapci ze dvou výchovných ústavů, které jsem rozkódovala a následně vytvořila kategorie, v nichž se objevovaly podobné odpovědi týkající se rodinného prostředí, vztahů s rodiči, dětství, popis a průběh útěků, motivace chlapců k této činnosti, pobyt v daném výchovném ústavu a s tím spojený režim, vztahy s vychovateli a ostatními chlapci. Kvůli ochraně osobních údajů nejsou chlapci označováni jménem pouze jako respondenti.

Práce může sloužit pracovníkům výchovných ústavů, kteří se setkávají s touto problematikou denně, nebo studentům, kteří studují obory zaměřené na sociální práci, psychologii, pedagogiku a setkají se s danou problematikou. Jak bylo řečeno, jedná se o mladistvé chlapce, kteří pochází z problémových rodin, kde velkou roli hraje výchova a rodinné prostředí, na které se práce zaměřila.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 RODINNÉ PROSTŘEDÍ

První kapitola pojednává o rodinném prostředí, výchově a jejím fungování, s jakými problémy se rodina často potýká. Dále se zaměřuje na prostředí a výkon ústavní a ochranné výchovy ve vztahu k mladistvým a jejich ukotvením v zákoně. Na začátek je důležité objasnit, co vůbec znamená pojem rodina. Podle autorů **rodina** patří mezi významnou sociální skupinu, ve které člověk uspokojuje své potřeby, také vytváří zázemí k tomu, aby člověk získal určité vzorce chování, zkušenosti a docházelo k seberealizaci. Rodina ovlivňuje jedince ve všech směrech a velmi důležitá je interakce s ostatními lidmi a okolním světem. Bohužel bývá i tvůrcem různých psychických problémů a sociálně patologických jevů, které se projevují ve vývoji jedinců a v jejich fungování (Škoda, Fischer, 2014). Nejzávažnějšími případy v sociálně psychickém klimatu jsou označeny jako „klinické rodiny“, ve kterých hovoříme o zanedbávaném, zneužívaném či týraném dítěti nebo mladistvém, také se vyskytuje v rodinách delikvence, závislost na drogách, alkoholu, postižení, duševní onemocnění atd. (Matoušek, 1997 in Kraus, 2001).

1.1 Fungování a výchova v rodině

Nutné je i zmínit změny během socializačních procesů, které se neustále mění a záleží na tom, jak dokáží plnit funkce rodiny a vypořádat se s určitými situacemi. Jedná se o rodinu funkční, která plní veškeré povinnosti a funkce rodiny. Poté afunkční rodina, v níž dochází k jistým problémům, ale stále plní určité funkce tak, že není vývoj dítěte ohrožen nijak extrémně. V dysfunkční rodině se objevují závažné problémy, které vedou k rozpadu rodiny (Kraus, 2001). **Dysfunkční a afunkční** rodinu lze charakterizovat jako takovou, která by měla plnit jisté funkce, ale neplní, a proto můžeme použít tyto označení ve vztahu k rodině. Nejsou schopné zajistit normální a zdravý vývoj pro dítě, mladistvého a nedokáží splnit určité požadavky ve výchově. V dysfunkční rodině se vyskytují problémy mezi rodiči, které narušují celkovou soudržnost prostředí rodiny (Škoda, Fischer, 2014).

S tímto souvisí **deprivace v rodině**, kdy každý člen by měl plnit určitou funkci a potřeby dítěte, ať už se jedná o fyzické, emocionální nebo morální. Matka by se měla starat o dítě, dávat mu lásku, kdežto otec má být jistý vzor autority, jistoty i vzorem chování. Pokud se hovoří o neúplné rodině, tak autoři zmiňují tzv. triádu, což znamená potulování, lhavost, krádeže, které vychází ze špatné vazby dítěte k rodičům. Děti a mladiství, kteří vyrůstají bez otce, tak mají problém s kázní, autoritami, a proto tito jedinci bývají agresivní a neukázněni

(Langmajer, Matějček, 2011). Citovou funkci v rodině nelze nahradit žádnou jinou institucí, toto je schopna umožnit pouze rodina (Kraus, 2001).

Mezi nejzávažnější problémy v rodině řadíme dysfunkci nebo až afunkci a s tím spojenou deprivaci. Problém tvoří anomální osobnosti rodičů, neschopnost se o dítě postarat, problémy s výchovou, kdy dítě nebo mladiství mají náhradní rodiče nebo ústavní výchovu. Problémy lze specifikovat jako poruchy rodičovské role, v těchto případech se může jednat o rodiče, kteří nejsou schopni nebo se nemohou postarat o dítě či mladistvého, kvůli narušenému fungování rodiny jako celku např. úmrtí, nemoc, invalidita. Následujícím problémem je neschopnost postarat se o dítě nebo mladistvého, protože ho nedokáží zabezpečit a uspokojit jeho potřeby, kvůli nezpůsobilosti a nevyzrálosti rodičů, kteří se neumí vyrovnat s různými situacemi a dokázat je adekvátně řešit. Další problém přichází, když se rodič nechce starat o dítě a častým důvodem bývá porucha osobnosti, nebo opuštění dítěte. Situace se vyhodnocuje jako zanedbávání dítěte ve všech směrech (Škoda, Fischer, 2014).

Narušené vztahy mezi rodiči se projevují velmi četnými hádkami a nesrovnalostmi, což může vyvrcholit rozvodem. Takové situace mají následky v duševním dozrání dítěte, které se objeví v období adolescence. V této části vývoje ztrácí mladiství důvěru v bezpečí a jistotu, což se dál promítá v jeho životě a tvorbě hodnot. V dysfunkčních rodinách se proto vytváří psychická deprivace, která je následkem dlouhodobého neuspokojení citových potřeb dítěte. Rodiče bohužel ve snaze situaci řešit a svým způsobem výchovu zabezpečit, přicházejí s výchovnými opatřeními, která postrádají pro dítě smysl, popřípadě jsou praktikována na nesprávné situace nebo přicházejí pozdě, protože důvěru v nich dítě již ztratilo, tím že jej zklamali, nebo jejich vzájemné chování ve vztahu a k němu považují za křivdu. Děti pocházející z takového prostředí, pak při řešení svých problémů selhávají a svá selhání řeší, užíváním drog, alkoholem nebo dochází k patologickému chování (Škoda, Fischer, 2014).

Častým problémem nefungujících rodin jsou pravidelné hádky, kdy si rodiče přestávají rozumět, neumí spolu komunikovat a nejsou schopni řešit jakékoli problémy, které nastanou. Proto se v těchto domácnostech objevují neustálé hádky a spory, každý z manželů vnímá situaci jiným způsobem, nedokáží dojít ke kompromisu. U dítěte jsou vyvolány pocity nejistoty, obav, strachu, vzteku, úzkosti, které jsou důsledkem konfliktů rodičů a neschopnosti zvládat každodenní situace a už vůbec ne zátěžové. Další možností bývá

nezájem a nestarání se o dítě či mladistvého ze strany jednoho rodiče nebo obou. Upřednostňují sebe před dítětem, uspokojují své potřeby, s tím se pojí zanedbávání a péče o dítěte, které není ve středu zájmu. Tyto rodiny mají většinou problém s financemi, bývají zadlužení, neumí hospodařit s penězi, a proto mohou přijít i o své bydlení. V mnoha případech se jedná o rodiče, kteří jsou problémoví, mohou mít potíže s trestnou činností, psychickým onemocněním, popřípadě trpí závislostí na alkoholu, drogách (Špaňhelová, 2010).

Další příčinou rozvodu se stává tělesné nebo psychické týrání, ke kterému dochází mezi rodiči nebo je pácháno na dítěti nebo mladistvém. Tělesného týrání se dopouštějí rodiče, kteří mají problém s rizikovým chováním a neumí zvládat stresové situace. Především nezvládají regulovat svou agresivitu, do toho mohou být závislí na nějaké návykové látce, nebo se jedná o rodiče, kteří nemají zkušenosti s rodičovstvím atd. U psychického týrání dochází k slovní agresii. Dítě je rodičem ponižováno, časté jsou nadávky, zesměšňování, lhostejnost, vyhrožování. Děti nebo mladiství reagují na rozvod různě, někteří mají problémy se spánkem, kdy se objevují noční můry a strach ze spánku, jiní vidí útěk z domova jako jediné vhodné řešení, nebo naopak rodinné prostředí na ně působí natolik, že se u nich samotných projeví zvýšená agresivita jako u rodičů, nebo neschopnost zvládat zátěžové situace. Chování dětí a mladistvých může vyvrcholit až trestnou činností, kdy se dopouštějí krádeží, vloupání, násilí a stávají se pro rodiče v rámci výchovy nezvladatelnými. (Špaňhelová, 2010).

Velkým problémem v rodinách je i drogová závislost, která je podle statistik jednou z nejčastějších důvodů proč dítě, nebo mladiství musí být přemístěn do náhradní péče. Z výzkumů a jeho vzniklých statistik, které byly vytvořeny autory právě pro problematiku drog, která se vyskytuje v rodinách, vyplývá, že dochází k zanedbávání, špatnému zacházení, zneužívání dítěte, a poté se u těchto dětí a mladistvých v dospělosti objevuje a vzniká neúspěch, který neumí adekvátně řešit (Barnardová, 2011).

Dysfunkční rodiny zahrnují problémy s užíváním drog, kdy rodič nebo jeho vrstevníci mohou mít velký podíl na rozvoji závislosti u dítěte. Ve většině případů, kdy je rodič závislý se potýká i s psychickými potížemi, které u dítěte vyvolávají deprese, úzkosti, agresivitu, odtažitost, nezájem, problémové chování. Zjištění drogového problému u člena rodiny se projevuje postupnou vzdorovitostí, odtažitostí, nesdílností, častá podrážděnost, odchody, útky z domova, ztrácející se peníze a majetek (Barnardová, 2011).

Vztahy mezi rodiči, kteří jsou uživateli drog a dětmi bývají velmi narušeny, a proto platí, že jejich emocionální vazby jsou negativně ovlivněny vůči dítěti. Citové zanedbávání se oproti nebezpečí škodlivého a špinavého prostředí, v němž dítě či mladiství vyrůstají, velmi těžko identifikuje. Pevné citové vazby se vytváří na základě vzájemného vztahu matky a dítěte už od narození, pokud má matka problém s drogami, dochází k výkyvům pozornosti a zároveň nezájmu o dítě, přednost dostávají drogy. Tento problém se v rodině projevuje po celou dobu vývoje dítěte. V mnoha případech se přenáší problematika drog napříč mezi generacemi, a pokud existuje závislost u rodiče, hrozí velké riziko vzniku závislosti i u dítěte. V případě pokud má dítě staršího sourozence a vnímá ho jako vzor a ten je také uživatelem drog, je velká pravděpodobnost že u takového dítěte také vznikne drogová závislost (Barnardová, 2011).

Děti a mladiství, u kterých se doma vyskytuje problém s drogami, tak mají problém s docházkou ve škole, nedostatek dozoru doma, postrádají rodičovskou péči. Jelikož rodiče utrácí za drogy, vzniká nedostatek financí na jídlo, ošacení, topení atd. Dalším důsledkem bývají neustále rostoucí dluhy a problémy s bydlením, proto rodiče s dětmi často měnili své bydliště a stěhovali se. Děti vystřídali několik škol, takže nikdy nedošlo k trvalému usazení a zázemí. Rodiče se i v několika případech dopouštějí fyzického týrání dítěte. Velkým problémem bývá časté odloučení rodiče od dítěte, kdy dítě nebo mladistvý zůstávali sami, kvůli tomu, že rodič nutně potřeboval drogy nebo obstarat nějakým způsobem peníze. V dětech zůstával pocit nezájmu ze strany rodiče, protože drogy byly přednější, proto vznikaly hádky, hněv, zklamání (Barnardová, 2011).

Protiprávnost, která úzce souvisí s problémovým užíváním drog, znamená, že dítě nebo mladistvý jsou vystaveny kontaktu s trestnou činností a existuje varianta, že jeden nebo oba rodiče se mohou dostat do vězení. Drogová problematika u rodičů má většinou delší historii, která trvá několik let, a proto se dítě či mladistvý ocitají v nepředvídatelnosti a chaosu. Bohužel děti a mladiství prochází obdobím stability a následným obdobím zmatků, pokud je období relativního klidu, tak na jedince drogová závislost nemá až takový vliv. Naopak období chaosu a zmatku se projevuje u rodiče pouhým zájmem o sebe a uspokojením drogové závislosti, která představuje vidinu lepších časů, jakékoli potřeby dítěte jsou odsunuty a vyhodnoceny jako nepotřebné. Fyzické násilí a zanedbávání bývají častými projevy chování rodičů vůči dítěti, také má dopad na negativní způsob výživy, kdy dítě dostává nepravidelně najíst, bývá nedostatečně nebo nedbale oblékáno a, je zanedbáván jeho

dozor a péče něj. Drogová závislost patří mezi obvyklé důvody pro umístění dítěte nebo mladistvého do náhradní péče (Barnardová, 2011).

Děti a mladiství byli vystavováni realitě, že trestná činnost rodičů je běžným a normálním způsobem jak si opatřit peníze potřebné k užívání drog. Finanční prostředky jsou získávány drobnými krádežemi v obchodech, popřípadě jinou trestnou činností. U dysfunkčních rodin je pak běžným jevem, že samy děti, se dopouštějí krádeží doma, za účelem získání prostředků k nákupu drog. Dalším častým znakem je okrádání druhých lidí, protože je to velmi snadný a rychlý příjem. Pro osoby, které jsou závislé, se jedná o normální chování a nevidí na něm nic špatného. Závislost sebou nese náročné situace jako financování, shánění a užívání drog. Dostupnost drog i dealerů je velmi nevyzpytatelná, a proto rodiče bývají nervózní, aby sehnali drogy. Následkem, pak je absence ve škole, nepřipravenost do školy, zanedbávání povinností, rodiči není nastaven žádný režim ani hranice. Drogy braly veškerou energii rodičům, kvůli tomu byli neschopní zabezpečit a postarat se o dítě nebo mladistvého (Barnardová, 2011).

Děti i mladiství se běžně dostávali do kontaktu s drogami. Sourozenci užívali také drogy a děti bývali u konzumace a užívání drog. Viděli, jak to na člověka působí, jak se chová i co mu to udělá. Rodiče nebo starší sourozenci je brávali na místa, kde se dají sehnat drogy, kdo je prodává, nebo od jakého dealera si drogy kupují. Jakmile děti poznali a viděli, jak se člověk uvolní a je mu potom dobře, začali s experimentováním drog se svými kamarády. Ze začátku to bylo jen kouření marihuany a později přecházeli k tvrdým drogám jako je pervitin, jelikož už od svých rodičů nebo sourozenců znali místa a věděli, kde si je mohou pořídit i kolik to stojí, tak o to snazší bylo se pohybovat v této problematice (Barnardová, 2011).

Pokud se o dítě nebo mladistvého nedokázal postarat rodič, zastoupil tuto funkci někdo z blízké rodiny. Jednalo se o prarodiče, tety, strejdy, kteří se snažili dohlédnout na docházku, trávit čas s dítětem, pokusit se o vzájemnou komunikaci, chtěli dítěti nebo mladistvému pomoci, aby vyrůstal v relativně normální rodině. Snažili se o eliminaci problémů, které měl jedinec se svým rodičem a předejít drogové problematice či jakémukoli jinému problému a pokusit se o začlenění do rodiny a vrstevnické skupiny (Barnardová, 2011).

Logickým vyústěním celé popisované situace byl zásah sociálního pracovníka, který vedl k umístění dítěte do náhradní péče na přechodnou dobu např. u prarodičů nebo jiných rodinných příslušníků, kteří chtěli poskytnout domov. Snahou bylo zavedení nějakého

režimu, řádu, vytvořit harmonogram, aby si dítě či mladistvý zvykl na normální průběh dne. Účelem byla stabilizaci vývoje dítěte či mladistvého a jeho návrat k běžnému životu. Přestože bylo změněno původní prostředí, ve kterém vyrůstali, nedošlo k očekávané nápravě, popisované problémy dítěte a mladistvého zasáhly natolik do vývoje jeho osobnosti, že již nebyl schopen bez odborné pomoci zvládat každodenní způsob života. Naopak se začaly stupňovat problémy v oblasti výchovy, kterou do značné míry ovlivňovali v dřívější době vrstevníci a rodiče. Frustrace a hněv vedl k dalším problémům jako je závislost na návykových látkách, agresivita, nepřizpůsobivost, ignorace autorit. Své neúspěchy obraceli vůči těm, co se o ně starali a snažili se jim pomoci. Do této situace musel opět zasáhnout sociální pracovník, kterému nezbyla jiná možnost, než navrhnout umístění dítěte či mladistvého do ústavní výchovy, aby došlo k nápravě (Barnardová, 2011).

1.2 Výkon ústavní a ochranné výchovy

Legislativou upravující ústavní a ochrannou výchovu jsou zákony č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve kterém je nejdůležitější část § 953 a § 958, v těchto paragrafech se jedná o svěřeni dítěte do péče nebo případné pěstounství. Dále § 971 až § 975 stejného zákona, v nichž jsou vymezeny podmínky pro ústavní výchovu. Nastavuje se v případě, pokud je ohrožen nebo narušen vývoj dítěte po stránce tělesné, rozumové, duševní. Rodiče se nemohou o dítě postarat a zabezpečit jeho výchovu, kvůli závažným důvodům. V občanském zákoníku je stanoveno, že samostatné materiální poměry nejsou důvodem pro ústavní výchovu. Soud je povinen uvést konkrétní zařízení, ve kterém bude dítě pobývat. Ústavní výchova je nařízena nejdéle na 3 roky. Následujícími zákony jsou zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, kdy ochranná výchově je v zákoně 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí (Vávrová, Hrbáčková, Hladík, 2015).

Na základě **předběžné opatření** se může dítě dostat do výchovného zařízení. Toto opatření se nařizuje zpravidla při přímém ohrožení vývoje dítěte nebo mladistvého, jakmile se OSPOD (orgán sociálně právní ochrany dětí) dozví o takovém to problému, musí ihned zareagovat a podat soudu návrh na vydání předběžného opatření. Většinou do 24 hodin soud rozhodne, pokud se vydá toto opatření, soud dle zákona č. 99/1963, občanského soudního řádu je povinen nařídit umístění do vhodného prostředí. Také může být podán **návrh soudu na nařízení ústavní výchovy dítěte**, na který se přistupuje až v těch nejzávažnějších

případech, kdy situaci nelze jinak vyřešit. Opatření přichází ve chvíli, kdy rodič silně zanedbává péči o dítě, nebo výchova a chování dítěte není adekvátní. Ústavní výchova je obrovským zásahem pro dítě nebo mladistvého ve všech směrech, změní se prostředí, ve kterém žil dosud, bude obklopen jinými lidmi a změní se režim, na který nebyl zvyklý. Obě opatření spolu souvisí, protože na základě předběžného opatření v mnoha případech následuje návrh na nařízení ústavní výchovy dítěte (Kaczor, 2015).

Veškeré kroky a činnosti, které má na starost **orgán sociálně právní ochrany dětí** zkráceně OSPOD má charakter prevence. Pokud veškeré prostředky, které sloužily k nápravě, neuspěly. Proto nezbyvá nic jiného než dítě či mladistvého umístit do zařízení pro ústavní a ochrannou výchovu. Takovéto rozhodnutí se používá až v opravdu nevyhnutelných případech rodiny a upravuje jej zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy. Mezi zařízení, které poskytují tuto péči, řadíme dětský domov, dětský domov se školou, diagnostický ústav a výchovný ústav. Mezi nejdůležitější činnosti OSPODu patří umístění dítěte do vhodného zařízení, kontrola rozvoje dítěte, návštěvy rodičů dětí a mladistvých (Kaczor, 2015).

Cílem orgánu sociálně právní ochrany dětí je, aby byl zajištěn společensky žádoucí vývoj dítěte. Často se setkáváme s rodinami, které nevhodně zachází se svými dětmi, tzn., že zanedbávají dítě a jeho výchovu nebo se může jednat o týrání, sexuální zneužívání atd. Poté sem spadají rozvrácené rodiny, kdy hovoříme o rodinách samoživitelů, dochází k dysfunkci rodiny, problém s financemi např. závislost na drogách, alkoholu. Také se jedná o rodiny s problémovými dětmi, kdy dochází k záškoláctví, drogové závislosti nebo k problémovému chování (Kaczor, 2015).

Častým problémem v rodinách je nezaměstnanost rodiče, pro kterou existuje spousta důvodů např. nízké vzdělání a kvalifikace, trestná činnost, zdravotní problémy. Proto se velmi často stává, že mají nelegální zaměstnání, nebo nemají jakýkoli zájem o práci a snahu zlepšit svou situaci, ve které se momentálně nachází. Dalším problémem je ztráta bydlení, která zpravidla souvisí se ztrátou zaměstnání. Kvůli nevhodným bytovým podmínkám musí situaci prošetřit OSPOD, který zjišťuje informace o rodině a vyhodnotí, zda je rodina schopna se postarat o dítě nebo mladistvého. Také bývá problém s fungováním běžných činností v rodině, v níž je dospělý s onemocněním duševním nebo tělesným, popřípadě drogovou závislostí atd. Dalším z problémů je i situace, že rodič vyrůstal v prostředí, ve kterém nefungoval žádný systém, nebo vyrůstal v ústavu a nemá žádné zkušenosti s domácím režimem. Dále sem

řadíme i rodiny osamělých matek, kterým nepomáhá nikdo z rodiny, a také to mohou být rodiny, v nichž dítě, mladiství nemají harmonický vztah s otcem (Matoušek, 2013).

Zákon (218/2003 Sb.), konkrétně § 22 uvádí, že ochranná výchova je uložena mladistvému soudem, pokud o výchovu mladistvého není náležitě postaráno a nedostatek řádné výchovy nelze odstranit v jeho vlastní rodině nebo v rodině, v níž žije. Dále dosavadní výchova mladistvého byla zanedbána nebo prostředí, v němž mladistvý žije, neposkytuje záruku jeho náležité výchovy, a nepostačuje uložení výchovných opatření. Ochranná výchova potrvá, dokud to vyžaduje její účel, nejdéle však do dovršení osmnáctého roku věku mladistvého, vyžaduje-li to zájem mladistvého, může soud pro mládež ochrannou výchovu prodloužit do dovršení jeho devatenáctého roku. Není-li možné ochrannou výchovu ihned vykonat, nařídí soud pro mládež do doby jejího zahájení dohled probačního úředníka (218/2003 Sb., © 2010-2021).

Dalším opatřením dle zákona (218/2003 Sb.), konkrétně v §15 jsou vymezena výchovná opatření, která se mohou uložit mladistvému. Hovoříme o dohledu probačního úředníka, který pravidelně sleduje chování mladistvého v jeho rodině, kontroluje dodržování probačního programu, v němž jsou vymezeny veškeré problémy, se kterými je nutné pracovat a zlepšit situaci mladistvého. Probační úředník nabízí poskytnutí odborné pomoci mladistvým, aby do budoucna vedli řádný život bez trestné činnosti. Součástí výchovných opatření jsou i výchovné povinnosti jako jednorázově nebo ve splátkách zaplatil přiměřenou peněžitou částku obětem trestné činnosti, usiloval o vyrovnání s poškozeným, podrobil se léčeni na návykových látkách, ve svém volném čase navštěvoval vhodné programy pro sociální výcvik, psychologické poradenství atd. Také se může jednat o výchovné omezení, aby se mladiství nestýkali s určitými osobami, nežívali návykové látky, nepřechovávali předměty, které by mohly sloužit k páčání trestné činnosti a mnoho dalších. Poslední částí z výchovných opatření je napomenutí s výstrahou, které upozorňuje na konkrétní následky, pokud bude neustále páchat další trestnou činnost (218/2003 Sb., © 2010-2021).

Posledním opatřením dle zákona (218/2003 Sb.), konkrétně § 24 hovoří o trestních opatřeních, kde jsou zařazeny obecně prospěšné práce, peněžité opatření, odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu, odnětí svobody podmíněně na zkušební dobu s dohledem nebo odnětí svobody nepodmíněně a další patření (218/2003 Sb., © 2010-2021).

Jelikož zde několikrát padl pojem **mladistvý**, tak by bylo vhodné jej vysvětlit. Mladistvý, je podle trestně právní úpravy člověk ve věku od 15 do 18 let, který má na rozdíl od dospělého sníženou trestní odpovědnost. Z vývojového hlediska se jedná o adolescenta, což je mladý člověk, u kterého dochází k dokončení psychického a tělesného vývoje, preferuje kontakt a trávení volného času se svými vrstevníky, hledání jistoty, potřeba riskovat, nedůvěřivost k autoritám (Průcha, 2009). Další autor popisuje období adolescence, které začíná s příchodem puberty, tedy okolo 13. roku a končí v 19. letech. Projevuje se v tělesných a emočních změnách, v kognitivním a sociálním vývoji. Vrstevnické skupiny se podílí na formování osobnosti, chování, rozvoj kooperace. Změny v tomto období mají vždy mnoho faktorů, které určují jejich konečný charakter, zda bude pozitivní nebo negativní (Thorová, 2015). Odpovědnost mladistvých je vymezena v zákoně (40/2009 Sb.) konkrétně § 109 uvádí, že *trestní odpovědnost mladistvých a sankce jim ukládané upravuje zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Pokud zákon o soudnictví ve věcech mládeže nestanoví jinak, postupuje se podle tohoto zákona* (40/2009 Sb., © 2010-2021).

1.3 Průběh ústavní a ochranné výchovy

Děti a mladiství, kteří jsou umístěni ve výchovném zařízení, tak jim zákon vymezuje jako základní organizační jednotku výchovnou skupinu. Počet jedinců ve skupině je omezen na 8 dětí nebo mladistvých a v zařízení smí být pouze 6 takových skupin. Zařazení jedinců do výchovných skupin má určitá kritéria zdravotní, výchovné a vzdělávací potřeby a rozdělení podle pohlaví (Trnková, 2018).

V § 20 dle zákona 109/2002 Sb., o výkonu ústavní a ochranné výchovy mají určitá práva a povinnosti. Děti a mladiství mají právo na plné a přímé zaopatření, také na všestranný rozvoj svých schopností a dovedností a s tím spojené vytváření podmínek pro dosažení vzdělání a přípravu na své budoucí povolání. Dále mají právo na kontakt s blízkými osobami, které jsou za výchovu zodpovědné, mohou si psát, telefonicky volat nebo se navštěvovat. Následující právo se týká vycházek a návštěv, které mu musí povolit pedagogický pracovník, pokud dítě či mladistvý nemá nějaké omezení nebo zákaz na tyto činnosti. Co se týká povinností, které musí plnit, tak se jedná o dodržování pořádku a kázně, plnit pokyny a příkazy zaměstnanců v zařízení, nepoškodit cizí majetek, dodržovat zásady slušného chování, udržovat čistotu a pořádek (Trnková, 2018).

Za porušení a neplnění si svých povinností může dítě nebo mladistvý dostat opatření ve výchově, které má mít určitý charakter trestu a má sloužit jako ponaučení pro příště. Jedná se o snížení kapesného, zákazu pobytu mimo zařízení, účast na různých aktivitách a naopak pokud se snaží a plní si všechny povinnosti, které mají, může být poskytnuta odměna ve zvýšení kapesného, věcný dárek, mimořádná vycházka či návštěva kulturní akce (Trnková, 2018).

Do zařízení dle **Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy** zkráceně MŠMT mohou být umístěny děti i mladiství s mentálním, tělesným, smyslovým postižením, s vadami řeči, u nichž byla nařízena ochranná nebo ústavní výchova a jejich zdravotní stav není tak závažný, aby museli být umístěni do zařízení sociálních služeb. Důležité je zajistit veškeré nezbytné vybavení pro jedince. Nepřijímají se děti či mladiství, kteří jsou aktuálně pod vlivem drog, alkoholu a potřebují odbornou zdravotnickou pomoc, nebo s psychickým onemocněním jako je schizofrenie, bipolární porucha, těžké deprese a úzkostné stavy, tady je za potřebí vyhledat psychiatrickou pomoc (Trnková, 2018).

Pokud je mladistvý zletilý a skončila mu ochranná a ústavní výchova může si pobyt v zařízení prodloužit, jestliže si podá sám žádost a jedná se o nezaopatřené dítě, které se připravuje na budoucí povolání. Dětem a mladistvým se v zařízení poskytuje plné přímé zaopatření, které má za cíl zajistit stravování, ubytování, ošacení, učební potřeby a pomůcky nutné pro vzdělávání, náklady na zdravotní služby, léky, zdravotní pomůcky, ale také využití volného času a náklady s ním spojené na kulturní, sportovní, uměleckou i oddechovou činnost (Trnková, 2018).

1.4 Institucionální zařízení

Dle zákona č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní a ochranné výchovy poskytují diagnostické ústavy, dětské domovy, dětské domovy se školou a výchovné ústavy náhradní výchovu. Tyto pobytové ústavní zařízení patří pod Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy zkráceně MŠMT, které se často liší v cílových skupinách i obsahem práce s dětmi či mladistvými. Zřizovatelem těchto zařízení je stát, týká se to diagnostických, výchovných ústavů i dětských domovů se školou, kdežto u dětských domovů je zřizovatelem převážně kraj (Vávrová, Hrbáčková, Hladík, 2015).

Nejstěžejnější pro tuto práci je výchovný ústav, který se zaměřuje a pečuje o děti a mladistvé se závažnými poruchami chování starší 15 let, u kterých byla soudem nastavena ústavní či

ochranná výchova. Do výchovného ústavu se může dostat dítě starší 12 let, které má uloženou ústavní výchovu, ale projevuje tak závažné poruchy chování, kvůli kterým nemůže být umístěno do dětského domova se školou. (Trnková, 2018).

Děti a mladiství, kteří jsou umístěni ve výchovném zařízení, pochází z rozvrácených rodin, kde se velmi často objevuje kriminální aktivita, dále mají mladiství horší školní znalosti a prospěch, zhoršuje se i jakýkoli zájem o školu. Také jsou to problémy v negativním trávení volného času, kdy se objevuje závislost na alkoholu, drogách, kouření. U mladistvých je viditelná agresivita jednání, nezájem a nezodpovědnost, která neustále roste. Do výchovného ústavu se dostávají děti a mladiství, kvůli vážným poruchám chování, které bývá podstatou pro trestné činy. Veřejnost označuje zařízení jako pasťák nebo polepšovnu. Zařízení poskytuje výchovně vzdělávací programy, nebo programy pro rozvoj osobnosti dětí a mladistvých (Jánský, 2014).

Důležité je proto **motivovat** děti a mladistvé ke změně svého chování a životního stylu. Základním vnitřním zdrojem motivace je motiv neboli pohnutek, který určuje směr a intenzitu chování. U člověka se vytváří během života složitá struktura motivačních dispozic, které jsou částečně vrozené a částečně získané. Cílem motivace je chápan budoucí stav mladistvého, u něhož se snažíme dosáhnout nebo vyhnout určitých věcí. Úplným základem motivace je jejich uspokojování, které souvisí s životními podmínkami a pokud mladiství strádají po emoční stránce či jiné projevuje se pocit napětí, méněcennosti atd. Potřebou může být chápáno i užívání drog, alkoholu, kouření, které se objevilo na základě vlivu rodinného prostředí nebo vrstevnických skupin. Společenské působení lidské motivace má důležitou časovou dimenzi a objevuje se v sebereflexi. Častý důvod k motivaci u mladistvých je dokázat a umět řešit určité překážky, konflikty, problémy bez toho aniž by museli páchat trestnou činnost. Důležité je ukázat mladistvým, že tyto projevy chování, ať už se jedná o agresi, útěky nebo užívání drog, alkoholu vůbec nepomůže danou situaci adekvátně vyřešit spíše zhoršit. Naučit mladistvé, aby byli připraveni na svůj úspěch či neúspěch, ale vždy se snažili dosáhnout svého cíle podle pravidel a být čestní. Dalším důvodem motivace je změna a uvědomění si svých priorit, hodnot, čemu chtějí dávat přednost a k jakým cílům mají v plánu dojít. Jelikož ve svém sociálním prostředí rodiny nebo vrstevníků přebírali ne zrovna vhodné hodnoty a cíle. Proto je nutná pomoc a podpora při jejich nalezení správné cesty a motivovat je v dalších správných rozhodnutích. Vymezení sebeuplatnění slouží k dosažení určitých výsledků a schopnost provádět a organizovat své aktivity (Výrost, 2008).

2 PROJEVY A PŘÍČINY RIZIKOVÉHO CHOVÁNÍ U MLADISTVÝCH

Druhá kapitola se zaměřuje na rizikové chování, které se objevuje ve výchovných zařízeních, jakým způsobem se projevuje takové chování a co jej způsobuje, případně jaké následky hrozí. Na úvod této kapitoly je důležité objasnit význam rizikového chování. Podle autorů je *rizikové chování takové, které přímo nebo nepřímo ústí v psychosociální nebo zdravotní poškození jedince, jiných osob, majetku nebo prostředí* (Sobotková, 2014, s. 40).

S tímto chováním také úzce souvisí **riziková mládež**, za kterou se považují adolescenti, kteří mají agresivní i disociální projevy chování, do které spadají i problémy se sociálně patologickými jevy, a tím může být drogová závislost, kouření, alkoholismus, šikana, kriminalita a delikvence, záškoláctví, jiné formy násilného chování, rasismus, xenofobie a mnoho dalších. Jedná se tedy o adolescenty, u kterých působí více vlivů a vzniká podstatně vyšší riziko selhání v oblasti sociální a psychické. Do této skupiny lze zařadit i adolescenty, kteří pochází ze sociálně znevýhodněných skupin a těmi jsou dysfunkční rodiny, dospívající vyrůstá v neúplné rodině a není vytvořena podpora ve vývoji intelektovém, mravním a emočním (Sobotková, 2014).

K častým rizikovým faktorům patří situace v rodině a její sociální prostředí, do kterého řadíme nízký sociokulturní a hospodářský status, věk, vzdělání rodičů, zneužívané a týrané dítě, problematika s drogovou závislostí rodiče. Důležité jsou biologické rizikové faktory, které se kombinují s dalšími rizikovými faktory z různých oblastí, kdy se jedná o zátěžové faktory ze sociálního prostředí. Za rizikové prostředí je považována raná porucha vztahu mezi dítětem a rodičem (Jedlička, 2015).

Ve výzkumu podle autora se za časté projevy rizikového chování ve výchovných zařízeních projevily negativní vztah ke škole, ke vzdělávání, učitelům. V mladším věku měly děti problém s chováním, a čím byly starší, tím více se zvyšovalo procento delikventního chování. Mezi nejčastější typy rizikového chování patřilo záškoláctví, krádeže, agresivita, šikana, útoky, výchovná nevladatelnost spojená s nerespektováním autorit, závislost na drogách (Jánský, 2014). Proto je důležité je alespoň částečně představit.

2.1 Agrese

První z kategorie rizikového chování, která se vyskytuje v zařízení, je nutné zmínit agresivitu a agresi, která se projevuje u dětí a mladistvých čím dál častěji. Ve výzkumu Ústavu pro kriminologii a prevenci byla agresivita zjištěna u 90 % klientů, kteří jsou umístěni ve výchovných zařízeních. Děti i mladiství v posledních letech bývají nejenom agresivní, ale umí se orientovat ve svých právech a nechybí jim sebevědomí. Většina klientů vyhledává neustálé konflikty v zařízení, ale je tomu i tak doma, a nechtějí se přizpůsobit režimu ani nastaveným pravidlům. Spousta mladistvých a dětí nemají motivaci ani zájem měnit své chování. Pracovníci v zařízeních se každý den setkávají s větším nárůstem konfliktních situací, které musí řešit (Jedlička, 2015).

Podle odborné literatury je *agrese chování, které se u osoby vyznačuje násilím proti jinému objektu, také nepřátelstvím, útočností a cílem je úmyslné ublížení* (Martínek, 2015). Dále zahrnuje velké množství projevů, a také může být chápána jako násilné narušení práv jiné osoby nebo asertivní chování, které znamená, že osoba trvá na svých názorech a prosazuje svá práva dle zákonů. Tohle chování má u ostatních osob vytvořit názor, že se osoba má právo rozhodovat o tom, jak bude myslet a jednat (Martínek, 2015). Také může hovořit o rozmanitém chování a jednání, pomocí kterého se snaží získat určité výhody a prosadit cíle. Rozlišuje se primitivní agrese, která narušuje agresivní jednání a emoce, kdy nositelem problému jsou mozková centra. Dále se jedná o vyšší agresi, která má na starost plánované tvořivé myšlení a konání, které napomáhá získat individuální cíle (Jánský, 2014). Proto lze agresi dělit na přímou, kdy je oběť fyzicky napadena, nebo nepřímou fyzickou agresi, při které je ničen majetek oběti. Za přímou verbální agresi se považují nadávky, zesměšňování a za nepřímou verbální agresi řadíme pomluvy, žerty a nevhodné poznámky (Martínek, 2015).

Velmi důležitou a nedílnou součástí agresivního chování jsou tzv. *kognitivní scénáře* s emocionálními komponenty, které vznikají v rámci zapamatování určitého jednání v agresivních událostech a konfliktech, v nichž byly úspěšné, a je velmi velká pravděpodobnost, že budou využity i příště při řešení dalších problémů a agrese se bude opakovat (Jánský, 2014).

Stává se to převážně při **emocionální agresi**, která vzniká na základě hromadění negativních prožitků, pod kterými si můžeme představit dlouhodobé hádky s osobou, na které mi záleží,

časté negativní konfrontace s učitelem, vychovatelem a rodičem. Agrese je důsledkem negativních pocitů, které byly vytvořeny ze stresujících událostí. Emocionální agrese vychází z intenzivní fyziologické a motorické reakce, při které dochází k viditelným tělesným projevům jako je zatínání pěstí, zrychlený dech. Jedinec je ve stavu, kdy zuří a není schopný ovládnout své chování. Toto chování není promyšleno dopředu, probíhá aktuálně, bez toho aniž by si jedinec uvědomoval následky. Emocionální agresor je prchlivý, vznětlivý, dokáže okamžitě přejít k impulzivnímu jednání a agrese vzniká, kvůli jednoduchému vyprovokování agresora (Martínek, 2015).

Dále se může projevit **frustrační agrese**, která je chápána jako překážka, kvůli které není jedinec schopen dosáhnout cíle a je vyvolána negativní emocí, hněvu, pomocí něhož se snaží překonat frustraci a vede k agresivnímu chování. Frustrace může být způsobena jinou osobou, nenastavením hranic, kvůli kterým vznikají konflikty např. ve vrstevnické skupině, kdy je agrese vyjádřena sociálně nepřijatelným způsobem. Jedinec má problém s rozhodováním, potřebou orientace v praktických životních situacích (Martínek, 2015).

Agresivita roste v průběhu dospívání a rané dospělosti má vliv na hormonální i osobnostní proměny. U problémových jedinců se stává napadení jiné osoby či použití zbraně, kde se jedná o asociální projev osobnosti, který nelze akceptovat. Z pedagogického hlediska je porucha nezvladatelná, selhání výchovných prostředků i psychoterapie. V předškolním věku, lze u chlapců vyzorovat riziko disociálního vývoje, na které mohou upozornit určité změny chování, jakou jsou temperamentní charakteristiky, do kterých se řadí vysoká impulzivita, nízká míra úzkosti a závislosti na psychologické odměně. Co se týká výchovných rizik, tak se hovoří o odmítání dítěte matkou v raných fázích vývoje, fyzické i výchovné selhání mužské autority, alkoholismus a násilné chování rodičů (Jánský, 2014). Jedinci, kterým agrese slouží k prosazení názorů, své pozice, ztrácí jakékoli meze kam, až mohou zajít. Agresi chápou, jako způsob řešení problémů a nemají strach z výchovných opatření a v dospívání z nich vyrůstají jedinci se sociálně patologickým jednáním (Martínek, 2015).

Příčinami zvýšeného výskytu agrese u dětí a mladistvých máme hned několik, jako první důvod může být **nečitelnost ve výchově**, která znamená, že rodič na dítě působí nejistě, nejasná pravidla, odměna i trest jsou závislé na náladě rodiče. Pokud má rodič dobrou náladu, jakýkoli problém dítěti projde, a pokud špatnou, tak může být potrestán za jakoukoli maličkost. Nečitelnost výchovy nemá pouze problém agrese v chování, ale může být i

příčinou záškoláctví, lží, úmyslnými podvody. Právě kvůli tomuto typu výchovy se dítě dostane do kruhu problémů, ze kterých neumí najít cestu ven. Následující příčinou se stává **nesoulad v hranicích školy a rodiny**, kdy má škola jasně stanovená pravidla a řídí se podle školního řádu a doma jsou pravidla volnější či skoro vůbec neexistují. Jedinec se neumí vypořádat se školním režimem, protože jeho výchova doma je spíše volná, a proto má pocit, že může všechno a využívá agrese, která je podle nich naprosto přirozeným jednáním a musí je respektovat i ostatní. Dalším důvodem je **agrese a vliv party**, ve které platí, že pokud je velká vazba na skupinu, tím menší je pravděpodobnost se od skupiny odpoutat. Hrozí riziko přijetí patologických norem a ztráta individuality jedince, který má problém ovládnout svou agresivitu a rozhodne se k jednání, co by za normálních okolností neudělal. Většinou se to týká dětí a mladistvých, kteří v rodinném prostředí nepoznali pocit bezpečí a jistoty, a proto mají potřebu někam patřit, cítit se potřební a někým uznávaní (Martínek, 2015).

2.2 Šikana a záškoláctví

Dalším typem rizikového chování, které se vyskytuje je šikana a záškoláctví, které si zde vysvětlíme. Co vůbec znamená šikana, *jedná se o určitý typ agresivního jednání, které probíhá za specifických podmínek. Podstatou agrese je jednání, jehož cílem je ublížit jiné osobě. Klíčový je tedy buď záměr, anebo povědomí útočnicka o tom, že svým jednáním může druhého poškodit* (Říčan, 2003 in Janošová, 2016, s. 68).

Zvýšená agresivita vzniká u jedinců s nízkou emocionalitou a nedostatkem empatie, rádi využívají ostatní, jednají přehnaně impulzivně. Právě tyto projevy patří do asociální poruchy osobnosti dospívajících a dospělých, jsou spojeny s agresivním chováním (Janošová, 2016). *Chladné a neemocionální rysy se u šikanujících projevují lhostejností k utrpení napadeného* (Vágnerové, 2013 in Janošová, 2016, s. 294). Asociální porucha osobnosti, která se vyznačuje impulzivitou a narcismem, což je schopnost využívat jedince pro své účely, mají potřebu nabývat svých práv a nezáměr o práva ostatních, chtějí mít zvýhodněné zacházení. Nízká emocionalita a omezená empatie má souvislost s delikvencí. Dospívající s problémy v chování prokazují uspokojení v ubližování druhým. (Janošová, 2016).

Obětí šikany v adolescentní skupině se vyznačuje vyčleněním, které se projevuje bezohledností, necitelností, krutostí. O šikanovaném si ostatní myslí, že je odlišný, zvláštní, nezapadá do kolektivu. Porušení skupinových pravidel může mít záporný charakter, jako je stigmatizace (nálepkování) nebo vyčlenění ze skupiny (Thornberg et al., 2013 in Janošová,

2016). Šikana a krutost v adolescentní skupině přichází s vývojovými změnami, které vytváří pocity nejistoty. Jedinec cítí potřebu vytvořit nové sebepojetí, které souvisí s vypořádáním agresivních afektů, které se mohou jako hněv, úzkost, a naopak agresi vnímají jako dostupný prostředek pro řešení konfliktů s dalšími lidmi. Neschopnost tolerovat sociální odlišnosti je charakteristické pro období adolescence. Přizpůsobení se skupině má velký vliv na jedince a jednání. Dospívající bývají členy gangu, kde neovládají adekvátně svou agresi a hlavním cílem je získat úctu pomocí šikany (Waddell, 2002 in Janošová, 2016).

Teorie životního cyklu šikany dle White byla vytvořena do 4 fází, ve kterých jsou vyobrazeny obranné mechanismy z hlediska skupin dětí a dospívajících.

1. **V zárodečném stadiu šikany** jsou umístěni jedinci ze skupin, kteří mají problém se vyrovnat s psychickou zátěží. Děti a dospívající, kteří bojují s nízkou odolností vůči stresu a vidí potřebu kompenzace v ovládnutí ostatních, zajištění si určitého postavení, nebo obavy z vyčlenění.
2. **Událost jako spouštěč**, dochází v případě stresové události, která vyvolá obranné mechanismy u jedinců, kteří trpí nízkou frustrační tolerancí. Agresor zjišťuje, který jedinec projeví svou slabost, když se tomu tak stane, okamžitě dochází k urážkám, zesměšňování. Agresor chce, aby se oběť cítila ponížena a tyto pocity nezažil agresor.
3. **Jednání oběti v souladu s očekáváním agresorů**, se snaží oběť bránit proti útokům, jakmile se pokusí pomocí komunikace svou situaci řešit, tak agresora motivuje k hrubějšímu chování. Pláč a prosby oběti vyvolají u agresora zesílení útoků a jejich opakovatelnost.
4. **Tanec smrti**, kvůli neurčitým hranicím agresora a oběti vzniká spojení, které každý vnímá jinak, převážně zkresleně, a mají problém s vlastním prožíváním. Dochází ke kognitivnímu a emočnímu chaosu (White, 2004 in Janošová, 2016).

Dále se jedná o **záškoláctví**, které lze vysvětlit jako úmyslné zameškávání školního vyučování, kdy žák nenavštěvuje školu, neplní si povinnosti, jedná se i o neomluvenou absenci. Tyto věci se dějí bez vědomí rodičů, může se jednat např. o nechut' ke škole, narušené vztahy mezi dětmi, strach ze školy (Martínek, 2015). Záškoláctví mívá impulzivní charakter, kdy dítě nebo mladistvý nijak dopředu neplánují svou absenci ve škole, reaguje pouze na základě aktuální situace, která není promyšlená např. odchod v průběhu vyučování, tohle se děje pár dnů, než na to přijde rodič. Naopak může jít o účelové, plánované

záškoláctví, kdy je snaha se vyhnout písemné zkoušce, zkoušení nebo určitému předmětu či vyučujícímu (Martínek, 2015, Kříž, 2004).

Příčinami záškoláctví bývá **negativní vztah ke škole**, což může být špatné přizpůsobení školnímu režimu, které je hlavně u nezralých dětí, které mají problém s podřízením vůči ostatním, snášet omezení, nerespektování autority, protože jsou zvyklé si dělat, co chtějí. Dále je to nefungování mezilidských vztahů, které se týkají problémů s učiteli, nezapadnutí do kolektivu. Také se jedná o častou neúspěšnost, kvůli nižším rozumovým schopnostem, ale naopak to mohou být i mimořádně nadaní žáci, kteří se nudí ve škole a ostatní se mu vysmívají. Dalším důvodem je **vliv rodinného prostředí** má vliv na utváření osobnosti dítěte, mladistvého a velmi často v dochází k patologickému chování, kdy je nezájem ze strany rodičů o něj, o školu či prospěch. Způsob výchovy ovlivňuje několik faktorů, sociální postavení rodičů, věk, vzdělání, způsob soužití rodičů a kvalita výchovy. Následující příčinou je **trávení volného času a vliv party**, který bývá někdy pro jedince náročné a stresující, protože chce, co nejlépe obstát v přijetí do party. Skupina má vliv na komunikaci, vzhled, záliby, postoje ke škole atd. Party a gangy s kriminálním programem vznikají na základě podskupin, které se mezi sebou znají, např. pochází z jedné vesnice. Často se tyto party odklání od standartního sociálního chování a vzniká záškoláctví, které bývá podmínkou pro přijetí. Místo trávení času ve škole je čas trávený s partou, kdy mezi oblíbené aktivity řadíme užívání alkoholu, návykových látek. Kriminalita mívá kořeny v záškoláctví, kvůli neadekvátně trávenému času dětí a mladistvých. Za posledních 20 let se zvýšil počet stíhaných dětí a mladistvých za krádeže či vloupání. Záškoláctví je projevem asociálního chování, které je odrazem psychického stavu mladistvého nebo dítěte (Martínek, 2015).

2.3 Trestná činnost

Následujícím rizikovým chováním je trestná činnost, která je v současné době páchána u 50 % klientů pouze v oblasti majtkové a zvyšují se procenta i četnost násilné trestné činnosti. Většinou tito klienti pochází z rodin, ve kterých se tato problematika vyskytuje a bývá zanedbávaná výchova dítěte či mladistvého, kteří mohou také skončit ve vazbě jako jejich rodiče (Jedlička, 2015). V literatuře je delikvence definována *jako forma společensky zvláště závažně nepřijatelného chování s protispoločenským dopadem* (Vondráček, 1981 in Veteška, 2020).

Dále je nutné vysvětlit další pojmy, které s tímto souvisejí, jako jsou **trestné činy**. Jejich umístění náleží v zákoně č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, který se dělí na přečiny, což zahrnuje nedbalostní a úmyslné trestné činy, u nichž se nařizuje odnětí svobody. Druhou částí, která zde patří, jsou zločiny, což jsou veškeré trestné činy, které nepatří do přečinů podle § 14 (Veteška, 2020). Následujícím pojmem je **kriminalita mládeže**, která se řadí do veškeré kriminality a patří zde osoby do 18 let, protože pouze osoby od 15 do 18 let, lze považovat za mladistvé. U těchto osob dochází k překročení právních, společenských norem, jejichž povaha utváří trestný čin. Osoby, které mají méně než 15 let, nejsou trestně odpovědné, kdežto mladiství ano (Černíková, 2008 in Veteška, 2020).

Mezi časté projevy delikventního chování patří **krádeže**, kdy mladistvý, dítě úmyslně odcizí předmět a chápe i závažnost této situace a svého chování. Na krádeži se odráží prostředí, ve kterém mladiství vyrůstají a s kým se stýkají. V některých rodinách patří krádeže jako adekvátní chování a jsou k tomu vedeni svými rodiči. V partách bývají krádeže možností ro přijetí dalších členů. U starších jedinců se objevují krádeže aut, jízdních kol, alkoholu v obchodech nebo jiných věcí (Martínek, 2015).

Do příčin vzniku trestné činnosti řadíme **biologické faktory**, do kterých patří pohlaví, a vývoj poruch chování probíhá častěji u mužů a to z toho důvodu, že mají podstatně agresivnější jednání než ženy při seberealizaci (Fischer, Škoda, 2014 in Veteška, 2020). Dále je důležitý věk, kdy dochází k delikvenci a bývá to v době adolescence. Poté sem řadíme vrozené dispozice, kdy se jedná o temperamentní složky osobnosti, a jakým způsobem jednají jedinci, mají problém s nižší frustrační tolerancí a vyšší impulzivitou (Veteška, 2020). Do **psychických faktorů** řadíme úroveň mentálních schopností, v rámci genetiky bývají vrozené. Z pohledu kriminality a delikvence hovoří o poruchách, které se vyznačují problémovým vztahem jedince k ostatním lidem a normám. U jedinců, kteří mají problém s posouzením situace a vyhodnocením důsledků (Škoda, Fischer, 2014). Dále **sociální faktory**, zde je nejdůležitější rodina, ve které dochází k poruchám chování a různým patologickým jevům (Veteška, 2020). Na budoucí vývoj jedince má vliv převážně rodina, ve které se vyskytují anomální osobnosti rodičů, kteří se nedokáží postarat o své děti a rodiče mají problém s delikvencí, kriminalitou, u nichž se může vyskytovat závislost na alkoholu, drogách, trestná činnost, atd. (Škoda, Fischer, 2014).

2.4 Útěky

Dalším a velmi podstatným projevem rizikového chování řadíme útěky. V ústavní výchově je útek chápán jako únikové jednání, které nejčastěji probíhá ve výchovných ústavech či dětských domovech, kde se nejčastěji posuzuje závažnost útěku, motivace, způsob jakým byl proveden, místo pobytu a činnosti útěku. Bohužel útěkům nelze úplně zabránit, pouze je eliminovat pomocí výchovných opatření (Jánský, 2014). Mladiství a děti umístění v zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy utíkají skoro denně. Ze statistik je prokázáno, že před umístěním mladistvého a jeho převozem do zařízení je stoprocentní touha útěku před touto situací a snaha čelit svým následkům minimální (Vanžura, 2006 in Broža, 2006).

Mezi hlavní příčiny útěku patří adaptační šok, u kterého se jedná o šok a strach z nového prostředí a vytvoření myšlenky na útek. Ve velké míře dochází k útěkům v době adaptace, protože každý jedinec se srovnává a zpracovává odtržení ze svého prostředí jiným způsobem. Dalším důvodem je **vliv kolektivu**, kdy při výkonu ústavní a ochranné výchovy spolu jedinci přichází do kontaktu, jelikož se v zařízeních vyskytují jedinci, kteří jsou dobrými manipulátory, mají narušovat režim, tak dokáží ostatní navést na negativní způsob jednání. Odborníci dospěli k názoru, že útěky se nejčastěji projevují u problémových, nepřizpůsobivých, negativně nastavených jedinců, kteří nemají snahu se jakkoli změnit. Následující příčina je **touha po svobodě**, i když mají mladiství a děti možnost návštěv rodičů, dovolenky, tak i přesto se snaží vrátit ke svému předešlému životu. Tento pocit probíhá u těch, kteří neměli nastavená pravidla a měli určitou volnost. U jedinců nastává návrat k partám a zkušenosti s drogami. Dále se jedná o **strach**, který může být vyvolán z toho, co je čeká, co se kolem nich děje, může se stát i vyhrožování v kolektivu, urážky, nucení k útěku, šikana i drogy jsou fenoménem k útěku. A v neposlední řadě **vliv rodiny**, pokud o děti a mladistvé rodiče nejeví zájem, odmítají je, vzniká deprivace jedinců. Při dlouhodobých útěcích se stává, že jedinci vyhledají azyl u svých rodičů a ti je kryjí (Vanžura, 2006 in Broža, 2006).

Útěky mohou být ze školy, z domova a jsou určitým znakem psychického onemocnění, kdy je u dítěte problém s adaptací, problém ve vyrůstání v nevhodném prostředí, odkud pochází. Útěky bývají impulzivní, neplánované a většinou bez motivace. Mezi příčinu lze zařadit touhu po dobrodružství, snaha zapůsobit a upozornit na sebe v kolektivu vrstevníků. Děti a mladiství, kteří mají s útěky zkušenost, nebojí se i různých krádeží, vloupání nebo odcizení např. auta. Většinou u těchto jedinců jde o dlouhodobé útěky, které plánují dopředu

a jsou členy skupin. Parta bývá i motivací k útěkům a jednání, které by za normálních okolností neudělali, např. vůdce party nechá vykonávat trestnou činnost ostatními. Reaktivní útky u dětí a mladistvých probíhají z důvodu zkratové reakce na nepříjemnou situaci ve škole, doma a nejsou schopni nalézt adekvátní řešení. Útěk se stává stereotypní v případě, když v rodině dochází k narušení vztahů a jediné řešení je rozvod rodičů a poškozené vztahy s dítětem či mladistvým (Martínek, 2015).

Motivace útěku bývá kvůli vysokému emočnímu reaktivnímu jednání, které se odráží z problémové adaptace, kdy mladiství neumí adekvátně zpracovat změnu jejich situace a vytržení z jejich přirozeného prostředí. Dalším spouštěčem motivace jsou pocity omezování svobody, jelikož mladiství nebyli dříve zvyklí na žádný řád, tak s tím mají problém, nebo se jedná o různé problémové vztahy či změna prostředí. Následujícím podnětem k motivaci hovoříme o znovunavázání sociálně patologického prostředí, kvůli němuž se jedná o dlouhodobé a opakované útky. Motivací je i nespokojenosti způsobu života v zařízení, potřeba změny, nesnášenlivost stereotypu nebo problém se zvládnutím režimu (Jánský, 2014).

2.5 Drogová závislost

Následujícím rizikovým chováním je drogová problematika, která se projevuje v dysfunkčních rodinách, proto je důležité udělat rodinnou anamnézu a zjistit jaké vztahy jsou v rodině, jaké formy řešení při konfliktech využívají, prozkoumávají se i zlomové okamžiky života rodiny, vzpomínky na dětství, kdo z rodičů se podílel a jakým způsobem na výchově. Jedná se o problémy při rozvodech v rodinách a s tím souvisí i deprivace některého ze členů domácnosti, opakované hádky, které se řeší před dětmi, problém s alkoholem, delikvencí, drogami, anomální osobnost rodiče. U dítěte se kvůli těmto situacím často projevují poruchy chování a emocí. Výchova, která je uskutečňována v nedostatečných stimulačním rodinném prostředí, dochází u rodiče se sníženými rozumovými schopnostmi, který se o dítě nedokáže adekvátně postarat. Důležitým aspektem je vliv vrstevnické skupiny, v níž je užívání drog určeno za podmínku a normální způsob vedení života (Kabíček, 2014).

Důležitá je **terapeutická práce** s mladistvým, která je náročná a hlavně bez motivace ze strany mladistvého. K léčbě jsou mladiství donuceni ztrátou svobody, kdy se umístí do diagnostického nebo výchovného ústavu za účelem eliminace a snahy změnit jejich chování

k lepšímu. Cílem je zaměřit se na problém mladistvého a poskytnutí zpětné vazby, zabývat se motivačními okruhy a zjišťovat příčiny selhání. Péče musí být strukturována dle věku a potřeb mladistvého, který by měl pochopit závažnost sociálních a právních důsledků užívání drog. Důraz je kladen na jejich bezpečí a zodpovědnost, za kterou ručí hlavně oni sami. Podstatná je i spolupráce s ostatními odborníky jako jsou psychologové a psychiatři, kteří mladistvému určí danou medikaci, budou s ním pracovat a snažit se závislost řešit. Případně pokud by byl mladistvý natolik závislý, že by nemohla žádná z variant, nezbývá nic jiného než ho přemístit do psychiatrické léčebny (Kabiček, 2014).

Velkou roli zde hraje **osobnost člověka**, která je významná pro vznik závislosti na drogách, záleží na propojení duševních a tělesných vlastností člověka, které se vytváří v průběhu vývoje a projevují se ve společenských vztazích. Vrozené a získané vlastnosti se podílí a tvoří strukturu osobnosti, která je specifická pro každého člověka a má určitý dynamický charakter, proto je nutné při vzniku závislosti nezanedbávat dědičné faktory. Během vývoje má člověk potřeby, které jsou důležité, aby byly uspokojeny. Důvodem mohou být i neurotické potíže, kdy jedinec řeší konflikty a situace právě závislostí. Člověk se zbavit úzkostí, jakýmkoli prostředky a vyhledává alkohol nebo drogy. Dlouhodobé užívání návykových látek vede ke změně osobnosti a k deprivaci. Jedinec je egocentrický, má sklony k lhavosti, příčiny svého chování vidí v křivdách a schválnostech, kterých se dopouští jiné osoby z jeho okolí (Dušek, 2010).

Sociální prostředí ovlivňuje osobnost člověka a může být příčinou různých poruch. Bylo zjištěno, že děti, které žijí a vychovávají mimo rodinu trpí víc než děti žijící v rodině, a poté jsou přemístěni do zařízení. Dalším problémem jsou děti žijící v konfliktních rodinách nebo rozpad rodiny, a proto se zde stává velké riziko rozvoje závislosti. Následujícím důvodem bývá rozvoj člověka ve škole, vrstevnické skupině, kdy tato výchova a vliv poznamenají člověka na celý život. Autoři objasňují příčiny, které vedly ke zkoušce drog jako je zvědavost, touha prožít něco nového, únik před samotou a nepříjemnými situacemi, kvůli problémům jedince, protest vůči autoritám. Jinými příčinami je patřit do určité společnosti a utéct před svými problémy. Důležitá je dynamika těchto příčin, kdy ze začátku mladí lidé experimentují s drogou nebo napodobují svůj vzor nebo jsou k tomu nuceni. Právě prvním prožitkem je sblížení s partou lidí, u které našli útočiště, potom se droga stala potřebnou a vzniká, tak závislost. S užíváním drog je spojována i kriminalita, kdy se nejedená pouze o jeden trestný čin, ale hned několik, protože mladiství potřebují získat prostředky na nákup drog, nebo výrobu a distribuci drog, vloupání do různých prostor. Proto je důležitá prevence

vůči rizikovému chování a snaha spolupracovat s problémovými rodinami a eliminovat nebo úplně odstranit veškeré rizikové vlivy, které se v rodině objevují (Dušek, 2010).

II. PRAKTICKÁ ČÁST

3 VÝZKUM

Výzkum je zaměřen na příčiny útěků mladistvých z výchovných zařízení, které vedou k této problematice, a co lze zařadit mezi hlavní příčiny.

Primárně se chci zaměřit na konkrétní příčiny útěků a zjistit jaký vliv na něj má sociální prostředí odkud mladistvý pochází, dále na jejich motivaci a jak jsou mezi sebou vzájemně propojeny. Samozřejmě je důležité, odkud mladistvý pochází, jaké vztahy má s rodinou, s kamarády. Velmi podstatný je i prospěch mladistvého ve škole, jeho příprava do výuky, jaké má vztahy se svými spolužáky, učiteli, protože tyto okolnosti se vzájemně prolínají a mohou být i jednou z příčin, proč mladistvý utíká.

Martínek (2015, s. 122) uvádí, že *útěky ze školy nebo z domova mohou být projevem psychického onemocnění, častěji však bývají způsobeny špatnou adaptací dítěte, popř. nevhodným prostředím, kde dítě vyrůstá. Příčinou může být u některých jedinců i touha po dobrodružství, snaha se nějakým způsobem zviditelnit mezi vrstevníky.*

Dále se chci zaměřit na školská výchovná zařízení, která poskytují péči mladistvým, kteří přicházejí z nepříznivého rodinného prostředí. Jedná se o mladistvé, kteří mají udělenou ústavní nebo ochrannou výchovu.

Jedlička (2015, s. 398) uvádí, že *ve školských výchovných zařízeních se setkáme s dětmi a mladistvými, kteří jsou oboustranní sirotci nebo mají výchovné problémy s rizikovým chováním, nebo jen výchovné problémy, a také zkušenosti s kriminalitou.*

Myslím si, že je velmi důležité se věnovat dané problematice, protože je spousta zařízení, která podle mě bojuje s tímto problémem. V dnešní době i přibývá dětí a mladistvých, o které se nedokáží postarat rodiči nebo někdo z blízkých, a tak nastoupí do těchto zařízení.

Útěků z výchovných zařízení se dopouští téměř 40 % mladistvých. Poruchy chování byly zjištěny téměř u 90 % dětí a mladistvých, v tomto kontextu bývá u svěřenců často diagnostikována nestálost, nezdrženlivost a agresivita. Problémové chování je nejčastěji spojováno s kouřením, experimentováním s drogami a s šikanou (Jánský, 2014, s. 134).

3.1 Výzkumné cíle

Hlavním cílem je zjistit, proč mladiství chlapci s nařízenou ústavní a udělenou ochranou výchovou utíkájí z výchovných zařízení a jaké jsou jejich konkrétní příčiny útěků. Dalším cílem je zjistit, jestli mladiství chlapci při plánování útěků mají určitou motivaci, která by

mohla být ovlivněna i tím z jakého sociálního prostředí pochází, jaké mají vztahy s rodinou, vrstevníky a svými blízkými. Zda je někdo, kdo by jim mohl během útěku pomáhat nebo na koho se mohou obrátit ze svého okolí. Zároveň je důležité výchovné zařízení mladistvého, do kterého je zařazen, zachytit jeho pohledy, pocity, emoce, vnímat nastavení jeho změn v životě a samozřejmě sledovat vlivy, které posilují jeho myšlenky na vytvoření plánu útěku ze zařízení. Zjistit při jakých situacích mladiství chlapci začínají plánovat své útoky z výchovného zařízení, mohou to být třeba pocity bezpečí, kdy se cítí v zařízení dobře, nebo nezvládají režim a dodržování pravidel, proto nemohou třeba dělat to co ostatní, a tak dostanou vztek a neumí se vypořádat s danou situací.

3.2 Výzkumné otázky

1. Proč mladiství chlapci s nařízenou ústavní a udělenou ochrannou výchovou utíkají z výchovných zařízení a jaké jsou jejich konkrétní příčiny útěků?
2. Jakým způsobem se odráží sociální prostředí, odkud mladiství chlapci pochází do konkrétní motivace při útěku?
3. Jak mladiství chlapci chápou svou situaci ve výchovném zařízení a které vlivy posilují myšlenky na útěk?

3.3 Pojetí výzkumu

Za účelem zjištění, proč mladistvý s nařízenou ústavní a udělenou ochranou výchovou utíkají z výchovných zařízení a jaké jsou jejich konkrétní příčiny útěků, volím kvalitativní výzkumné pojetí, protože hledám spojitosti mezi sociálním prostředím a motivací mladistvých chlapců k vytvoření plánu útěku ze zařízení. Chci zmapovat rodinné prostředí, vztahy, výchovu, komunikaci mezi členy rodiny mladistvého. Dále se zaměřím na porozumění životní změny situace mladistvého, když je umístěn ve výchovném zařízení, v němž se musí ztotožnit s určitými pravidly, řádem v zařízení a poté, co z něj uteče, tady tyto individuální činnosti mi mohou napomoc zjistiť, specifické příčiny útěku. K tomuto se vztahují i prožitky, které zažívají během útěků, zajímá mě, jaký to má přínos pro mladistvého, zda mu stojí za to riskovat. Zaměřím se i na faktory, které se podílejí na vytváření myšlenek útěku z výchovného zařízení.

3.4 Výzkumný soubor

Zaměřím se na mladistvé chlapce ve věku od patnácti do osmnácti let, kteří mají zkušenosti s útekou z výchovného zařízení a mají nařízenou ústavní nebo udělenou ochranou výchovu. Především mě budou zajímat mladiství chlapci z výchovných ústavů.

Výchovné ústavy poskytují výchovnou, vzdělávací a sociální péči dětem starším 15 let se závažnými poruchami chování, u nichž byla nařízena ústavní výchova nebo uložena ochranná výchova, případně dětem od 12 let s ochrannou nebo ústavní výchovou, jejichž chování má tak závažné poruchy, že nemohou být umístěné v dětském domově se školou. Tato speciální školská zařízení dětem poskytují specifické výchovně vzdělávací programy, individuálně zpracované dle jejich osobnostních charakteristik (programy rozvoje osobnosti), (Jánský, 2014, s. 116).

Na základě těchto 3 kritérií budou mladiství chlapci vybráni ve výchovném zařízení a bude se jednat o:

- mladistvé chlapce ve věku od patnácti do osmnácti let
- mladistvé chlapce, kteří měli opakovanou zkušenost s útekou z výchovného zařízení
- mladistvé chlapce, kteří strávili ve výchovném zařízení alespoň tři měsíce.

Věkovou kategorii jsem si vybrala na základě toho, že si myslím, že mladiství chlapci utíkají daleko častěji než mladší chlapci a právě proto jsem přidala i opakovanou zkušenost s útekou, která mi může pomoci zjistit konkrétní příčiny úteků, za kým mladiství chlapci utíkají, kdo jim pomáhá při útekou, jestli navazují kontakty se svou rodinou, blízkými, kamarády, zda má nějaké místa kam pravidelně chodí a ukrývá se před ostatními, atd. Posledním kritériem je doba, kdy mladiství chlapci strávili ve výchovném zařízení alespoň tři měsíce. Pro ně to znamená, že znají výchovné zařízení dobře a mohou naplánovat útek a ví, co je k tomu potřeba. Celkem budu vést rozhovor s 15 mladistvými chlapci, kteří splňují tyto kritéria ze dvou výchovných ústavů.

3.5 Výzkumná technika

Pro svůj výzkum jsem si vybrala techniku rozhovoru, kdy se budu mladistvých chlapců ptát na jejich zkušenosti, které mají s útekou z výchovných zařízení.

Hlubkový rozhovor je nestandardizované dotazování jednoho účastníka výzkumu zpravidla jedním badatelem pomocí několika otevřených otázek. Prostřednictvím hlubkového

rozhovoru jsou tedy zkoumáni členové určitého prostředí, určité specifické sociální skupiny s cílem získat stejné pochopení jednání událostí, jakým disponují členové dané skupiny. Pomocí otevřených otázek může badatel porozumět pohledu jiných lidí, aniž by jejich pohled omezoval pomocí výběru položek z dotazníku (Švaříček, Šedřová, 2010, s. 159).

Za hlavní dva typy hloubkového rozhovoru můžeme označit polo-strukturovaný rozhovor (vychází z předem připraveného seznamu témat a otázek) a nestrukturovaný neboli narativní rozhovor (může být založen jen na jediné předem připravené otázce a dále se badatel dotazuje na základě informací poskytnutých zkoumaných účastníkem), (Švaříček, Šedřová, 2010, s. 160).

Otázky v rozhovoru jsou zaměřeny primárně na průběh útěků z výchovného zařízení, aby mladiství chlapci popsali, jak celý jejich útek probíhá, a pomocí jejich popisu je možné, zjistit konkrétní příčiny, proč k tomuto dochází. Další část otázek je zaměřena na prostředí, odkud mladiství chlapci pochází, jaké vztahy mají se svými rodinami, zda se během útěku na ni obrátili. Tato část je spojena s motivací, jak moc mladistvého ovlivňuje, co je s ní spojeno. Poslední část rozhovoru bude směřovat k tomu, jak se mladiství chlapci cítí ve výchovném zařízení, jak zvládají režim a další informace o jejich soužití s ostatními chlapci.

Rozhovory s mladistvými chlapci poté rozkóduji a podobné odpovědi rozdělím do několika kategorií podle stanovených cílů. Jakmile budou získány odpovědi od respondentů, tak se roztřídí do kategorií podle určitého zaměření, pocitů, myšlenek a podobností. V daných kategoriích se bude jednat o shodující se odpovědi v oblasti popisu a průběhu útěku, další oblast je motivace a vliv sociální prostředí převážně rodinných vztahů.

Otázky k rozhovoru jsou vloženy do přílohy I.

3.6 Způsob zpracování dat

Za účelem zjištění příčin útěků mladistvých z výchovných zařízení jsem zvolila metodu zakotvené teorie.

Sběr dat v zakotvené teorii a jejich analýza nepředstavuje dvě oddělené fáze. Fáze kódování, tedy analýzy, začíná v momentě, kdy máme nasbírané určité množství dat. Na základě prvních komparací mezi daty vybíráme důležité kódy a píšeme k nim poznámky. Hlavním účelem teoretického vzorkování je přitom rozpracovat a nasytit kategorie, které jsou osou vznikající teorie. (Švaříček, Šedřová, 2010, s. 88)

Kódování je základní analytická technika a tvoří jádro zakotvené teorie. Glasser a Strauss kódování nazývají „koncept – indikátor model“, který se skládá ze dvou prvků. Indikátory jsou datové fragmenty neboli úryvky výpovědí respondentů. Koncepty jsou kódy, které se přiřazují k jednotlivým indikátorům (Švaříček, Šed'ová, 2010, s. 90).

Konstruováním teorie jsou vytvořeny proměnné (kategorie), které se uvádí do vzájemných vztahů. Nová kategorie se zakládá pomocí poznámkování, což znamená zapisování analytických nápadů a předběžných hypotéz. Patří mezi klíčovou techniku, jelikož výzkumník vede k analýze dat a kódů při počátcích výzkumu (Švaříček, Šed'ová, 2010, s. 92).

Pomocí zakotvené teorie jde o zjištění, za jakých podmínek dochází k útěkům u mladistvých chlapců z výchovných zařízení, které situace u nich spouští myšlenky k takovému jednání. Podstatou teorie je nalezení příčin útěků, a které situace mladistvého vedou k této činnosti a chování a s tím propojena motivace a vliv sociálního prostředí. Důležité je analyzovat souvislosti sociálního prostředí, které se promítá do životů mladistvých chlapců, zda fungují rodinné vztahy a jakým způsobem mohou být ovlivněny při útěku. Dále se zaměřit na motivaci, která se u každého z mladistvých projevuje jiným způsobem, jedná se o různé myšlenky, pocity, vztahy a s čím je nejčastěji spojována, jestli jsou to nějaké citové vazby k nějaké osobě nebo vidí v útěku svobodu nebo jde o jiné možnosti.

V rámci zakotvené teorie vyhledám podmínky, které se vztahují k vlivu sociálního prostředí, motivace a pomohou rozklíčovat příčiny útěků mladistvých z výchovných zařízení.

Ukázka kódování rozhovoru je vložena v příloze II.

4 ANALÝZA DAT

Pro analýzu dat bylo použito otevřené kódování, pomocí kterého se vytvářely kategorie. V každé kategorii byla popsána určitá oblast, jako je sociální prostředí, odkud mladistvý pochází a jeho vztahy s rodinou, jaká je motivace útěku, jak probíhá útek, chování mladistvých, jakým způsobem se řeší útek a jeho následky.

Do analýzy byly zakomponovány 2 zařízení, u kterých bylo vytvořeno 15 kategorií, kdy v první části se jednalo o rodinné vztahy, dětství, důvod pro umístění do výchovného zařízení, další část byl popis útěku, následující kategorie se zabývaly motivací, následky útěku, poslední oblast byla zaměřena na vztahy s vychovateli, ostatními chlapci, zvládnutí režimu a školy, chování mladistvého.

Poslední částí analýzy je triangulace dat, kdy byl proveden rozhovor s paní psychologkou ze Stříleku, která popsala mladistvé, jejich chování, rodinné zázemí a způsoby řešení útěků.

4.1 Výsledky otevřeného kódování a kategorie VÚ Střílky

Kategorie č. 1 – Jablko nepadá daleko od stromu

Kódy: Vychází většinou jen s jedním rodičem, rozvod rodičů, neznalost vlastních rodičů, v péči prarodičů, kontakt s rodiči přes sociální sítě, hovory, dovolenky, sourozenecké vztahy, ztráta jednoho z rodičů, problémy v rodině: hádky, drogy, alkohol, napadení mezi členy domácnosti, trestná činnost rodičů, nezaměstnanost

První kategorie obsahuje kódy, které jsou zaměřeny na vztahy mezi mladistvými chlapci a jejich rodinami. Často se jedná o velmi narušené vztahy mezi respondentem a jejich rodiči. Mezi nejpočetnější odpovědi patří nezáměr ze strany rodiče nebo nezáměr ze strany chlapce o své blízké, kdy se jednalo i o velké procento rozvedených rodin a mladistvý chlapec je v péči pouze jednoho z rodičů, s druhým rodičem se nenavštěvuje, protože bydlí daleko, kvůli nové pracovní pozici, nebo nemají žádné společné témata ke komunikaci, také bylo zmiňováno i to, že jeden z rodičů bývá přísnější, zakazuje určité věci, vyžaduje od chlapce řád a plnění povinností. **R5:** „Rodiče znám, ale nestýkám se s nima, sem tam si zavoláme. Taťka je ve výkonu trestu a mamka je v zahraničí asi 5 let, utekla, když jsem byl malej.“ Pokud se nemohl o mladistvého chlapce postarat ani jeden z rodičů, tak tuto roli zastoupili prarodiče. Respondenti kolikrát neznají své biologické rodiče a od dětství se přemísťují z jednoho zařízení do druhého.

Respondenti kontaktují své rodiče ze zařízení většinou pomocí sociálních sítí, kde komunikují i se svými sourozenci, sdělují si různé informace a probírají situaci mladistvého, jak zvládá pobyt v zařízení, jestli plní veškeré povinnosti, které se mu řeknou a spoustu dalších věcí. Mladiství chlapci mají možnost navštěvovat své rodiče, prarodiče a blízké v rámci dovolenek, které bývají pravidelně každý víkend, pokud mladistvý neudělá nějaký problém. **R1:** „*Mamka si mě pravidelně bere na víkend na dovolenky a s tatínkou jakoby moc nemluví, protože jsou rozvedení.*“ Dále byl problém, když jeden z rodičů vycestoval ze země a chlapce nijakým způsobem neinformoval ani nekontaktoval a mladistvý ztratil jakýkoli zájem navazovat a zlepšovat vztahy. Problémy s nezaměstnaností se týkají větší části rodin respondentů, důvodem je nezáměr o práci, matky, které jsou na mateřských dovolených a tato dávka patří mezi jejich hlavní příjem, další z poměrně zásadních příčin byla trestná činnost rodičů, kdy se jednalo o krádeže, prodej a užívání drog, napadení v rodině a bohužel mladiství chlapci mají i vlastní zkušenosti s touto problematikou.

Kategorie č. 2 – Jaký otec, takový syn

Kódy: Rozvod rodičů, noční můry, spánková paralýza, odchod jednoho z rodičů, výchova jen jednoho rodiče, trestná činnost rodičů: vazba, problémy s drogami, šikana na škole, krádeže

Druhá kategorie a její kódy jsou zaměřeny na dětství mladistvých, jak si ho pamatují a jak své dětství prožívali. Někteří respondenti odpovídali velmi kladně, ale spíše převažovaly záporné situace, které probíhaly v dětství. Mladiství chlapci hodně krát zmínili rozvod svých rodičů, který pak ovlivnil péči o chlapce, výchovu a celkové vzájemné vztahy, a proto nevzpomínají dobře na dětství, protože se rodiče hádali, vznikali mezi nimi problémy. Respondenti se potýkali s nepříjemnostmi ve spánku, jako jsou noční můry, spánkové paralýzy. **R3:** „*Pamatuju si, že od 3 let se mi zdály noční můry a měl jsem strach spát.*“ Velmi obsáhle mladiství chlapci mluvili o trestné činnosti svých rodičů, právě i kvůli tomuto se nemohl jeden z rodičů podílet na výchově respondenta, nebo se vzájemně moc neznali, protože rodič byl ve vazbě od dětství mladistvého. Trestná činnost byla nejčastěji zaměřena na krádeže, vloupání, prodej drog, se kterou se později potýkali i mladiství chlapci. Dalším problémem u respondentů byla škola, kdy se buď vůbec nezajímali o své vzdělání a plnění si povinností, nebo se stali i šikanovanými v kolektivu spolužáků. **R5:** „*Když jsem byl malej, tak jsem dělal kravinu s kamarádama, do toho bych se nechtěl vrátit. Kamarádi kradli a já jsem byl spolupachatel, a tak jsem se dostával do problémů.*“

Kategorie č. 3 – Důvěřuj, ale prověřuj

Kódy: Dodržení slibu rodiče, komunikace přes sociální sítě, snaha pomoci, zájem rodiče o chlapce, možnost svěřit se někomu, trávení společného času, pravidelné dovolenky u rodiče/prarodičů, zájem sourozenců a komunikace s nimi

Ve třetí kategorii jsou kódy zaměřené na důvěru, komu mladistvý chlapec důvěřuje a proč tomu tak je. Respondenti nejčastěji důvěřují svým matkám nebo sourozencům, protože otcové většinou bývají ve vazbě. Věří jim z toho důvodu, že rodič nebo sourozenec dodrží slib, na kterém se domluvili, mohou se jim s čímkoli svěřit, ale naopak se někdy stává, že iniciativa a veškerý zájem o komunikaci přichází jen ze strany mladistvého chlapce. Respondenti, také často odpovídali, že důvěřují pouze těm, kdo si je bere pravidelně na dovolenky a snaží se je alespoň na chvíli dostat z výchovného zařízení. Početnou skupinu odpovědí zahrnovala i větší důvěra ve své sourozence než ve vlastní rodiče, protože u nich mladiství našli větší pochopení, věnovali se jim, snažili se spolu vyřešit určitý problém. Většinou tohle nastalo, když měl mladistvý chlapec problémy s drogami, rodiče buď měli stejný problém, nebo naopak, když chtěli řešit tento problém, tak z toho byla jen hádka a nepochopení s rodiči. Důvěřují i svým prarodičům, protože se někdy stalo, že se ani jeden z rodičů nedokázal o respondenta postarat, a tak mladistvý chlapec má důvěru v ně, jelikož oni ho vychovali a starali se o něj. **R8:** „*Důvěřuju babičce a dědovi, protože se od malička o mně starali a v životě mě nevyměnili.*“ Nastala i taková odpověď, kdy mladistvý řekl, že nevěří nikomu jen sami sobě, protože co si člověk neudělá sám, to nemá, a také to berou i tak, že když se rodič nedokázal postarat nebo odcestoval do jiné země bez jejich vědomí, tak je to pro ně obrovská zrada.

Kategorie č. 4 – Jak se do lesa volá, tak se z lesa ozývá

Kódy: Problémy v rodině: hádky, drogy, záškoláctví, zanedbávání školy, problémy s vrstevnickou skupinou – krádeže, vykrádání, útěky, rvačky, problémy s drogami: užívání, prodej, ublížení na zdraví, příchod z jiného zařízení

Ve čtvrté kategorii se nacházejí kódy, které se zabývají důvodem umístění mladistvých chlapců do výchovných zařízení. Respondenti se dostávají do výchovného zařízení na základě problémů ve škole, kdy se jedná o záškoláctví, zanedbávání školy, neplnění si povinností, do školy chodí opravdu málo a když už jsou ve škole, tak se nezajímají o výuku. Dalším významným důvodem je vrstevnická skupina a s ní spojená trestná činnost, do které

spadá vykrádání, krádeže, drogy a jejich prodej nebo užívání, rvačky, u některých chlapců došlo i k ublížení na zdraví. **R10:** „*Tak hlavně jsem měl problémy s drogama, nechodil jsem do školy a trestná činnost no.*“ Vliv vrstevnických skupin je opravdu značný. Tento stejný problém se vyskytuje i v rodině, kdy mladistvý chlapec pokračuje ve šlépějích svých rodičů. Bohužel je jen malé procento, kde by se tato problematika nevyskytla. Následující důvod pro umístění byla odpověď, že respondent přichází z jiného zařízení a předtím už si nějakými zařízeními prošel a pohybuje se v tomto prostředí už od svého dětství.

Kategorie č. 5 – Neříkej hop, dokud nepřeskočíš

Kódy: Z vycházky, nevrácení se z dovolenky, zákaz na dovolenku, výskok z okna, domluva s kamarády přes sociální sítě, zajištění: financí, přespání, jídla, práce, kontaktování rodičů během útěku, aktivity na útěku: trávení času s kamarády, přítelkyní, užívání, prodej drog, krádeže, návrat: přiveden policií, rodiči, sám

Pátá kategorie a její kódy se zaměřují na popis útěků mladistvých chlapců z výchovného zařízení. Respondent popisuje, jakým způsobem se dostane pryč ze zařízení. Nejpočetnější odpověď byl útěk z vycházky, kdy se mladiství ujistí, že ho zrovna v danou chvíli nikdo nepozoruje a to využívá ve svůj prospěch. **R2:** „*No třeba jdeme na vycházku a z té vycházky uteču, aby si mě nikdo nevšiml.*“ Na druhém místě bylo nevrácení se z dovolenky, kde respondent má odpor k návratu zpět a radši se domluví se svými kamarády, přítelkyněmi a stráví s nimi nějakou dobu, dokud nejsou chyceni policií a vráceni do výchovného ústavu. Dalším popisem byl útěk pomocí výskoku z okna, kdy se aktuálně rozhodl, nebo že se něco stalo a že odsud musí pryč. Následující útěk byl kvůli zakazu na dovolenku, mladiství chlapci se vždy spojí s určitou osobou, většinou je to nějaký kamarád, se kterým se domluví přes sociální sítě na přespání, jídle, dopravě. **R7:** „*Zjistil jsem přes mobil, v kolik mi jede bus a prostě uteču.*“ Jakmile si respondent zařídí tyto věci, tak se podívá, jak mu navazují spoje do jeho cílové stanice, a poté se obleče, nachystá si jen nějaké drobnosti a uteče. Finance má buď schované, nebo poprosí někoho na útěku na jízdenku a odjíždí. Během útěku tráví čas se svými kamarády, přítelkyní, někdy kontaktuje i své rodiče, ale to není, tak pravidelné, protože rodiče se snaží mladistvého vrátit zpět do zařízení. Bohužel respondenti neumí správně trávit volný čas na útěku a vrací se zpět k trestné činnosti, kdy někoho okradou nebo prodávají drogy a samozřejmě je i užívají. Ve většině případů se mladiství vrací v doprovodu policie, nebo když navštíví rodiče, tak ti je pošlou zpět, sám jen v případě, že už nemají, co dělat na útěku nebo se nudí a není o ně postaráno.

Kategorie č. 6 – Lehce nabyt, lehce pozbyl

Kódy: Požádá někoho: chlapce ze zařízení, osloví někoho během útěku, schované peníze z dovolenky, ušetřené peníze z brigády

V šesté kategorii jsou umístěny kódy, které se týkají financí na útěk a jakým způsobem je získávají. Mezi nejčastější odpověď patřilo, schování peněz z dovolenky nebo z kapesného, které dostávají od rodičů nebo prarodičů. Někteří mladiství chlapci si ušetří nějaké peníze z brigády, které si schovají právě pro příležitost na útěk. Pár respondentů požádá jiného chlapce ze zařízení, který mu poskytne peníze, někdy za to ten dotyčný nic nechce, jindy zase něco mezi sebou vymění jako například cigarety za peníze. Párkrát se i stalo, že mladiství chlapci utekli bez financí a zeptali se někoho až na autobusovém nádraží, který jim poskytl určitou částku. **R1:** „*Těch 10 korun si seženu na bus, poprosím nějakou paní nebo pána a oni mi to dají.*“ Neustále respondenti odkazovali na to, že jsou to malé částky za dopravu a to se dá vždycky nějakým způsobem sehnat.

Kategorie č. 7 – Hněv je špatný rádce

Kódy: Každodenní rutina, problémy s rodiči, s přítelkyní, stesk po rodině, neustálá kontrola vychovatelů, nervy, kvůli dlouhému pobytu v zařízení, nudí se v zařízení

Součástí sedmé kategorie jsou kódy, které se zaměřují na myšlenky na útěk a které situace u mladistvých chlapců vyvolají plán k útěku. Spousta respondentů nezvládá neustálou každodenní rutinu, která je pro ně ubíjející a psychicky náročná, a proto vyhledávají změnu a tím je pro ně útěk z výchovného zařízení. **R6:** „*Jsou to nervy, když jste dlouho na pastáku bez dovolenky a chodíte jen na vycházky a jste tady dlouho, tak máte nervy a nevíte, co udělat, tak prostě utečete.*“ Také zmínili problémy s rodiči, když si je nechtějí vzít na dovolenku, nekomunikují spolu nebo se pohádají, tak se potřebují uklidnit a sbalí si pár věcí a utíkají pryč. Dalším důvodem je stesk po rodině, přítelkyni, kamarádech a normálním životě, který jim v zařízení chybí. Mladiství chlapci kritizují neustálou kontrolu ze strany vychovatelů, kterou vnímají tak, že nemají žádnou svobodu, jsou pod neustálým dohledem, který je obtěžuje a omezuje. Dlouhý pobyt v zařízení patří mezi početné odpovědi, kdy si respondenti připadají jako ve vězení, že jim vůbec neutíká čas, který zde mají strávit a je to spojeno i s nudou, kterou pociťují.

Kategorie č. 8 – Vzít nohy na ramena

Kódy: Aktuální rozhodnutí, neplánované dopředu, domluvit si bydlení u kamarádů, zjistit autobusového spojení, plánování podle směny vychovatele

V osmé kategorii se nacházejí kódy, které jsou zaměřeny na plánování útěku mladistvých chlapců ze zařízení. Respondenti si útěk neplánují nijak dopředu, nevidí v tom důvod, je pro ně lepší a jednodušší si ho plánovat aktuálně podle situace. **R4:** „*Nijak to neplánuju, záleží na aktuální situaci.*“ Domluví se se svými kamarády kvůli bydlení, jakmile je to domluveno, zjišťují autobusové spojení, a poté utíkají. Důležitá je i směna vychovatele, protože ne u každého se dá útěk provést. Mladiství chlapci preferují aktuální rozhodnutí pro útěk a v tu chvíli opouští výchovné zařízení.

Kategorie č. 9 – S čím kdo zachází, s tím také schází

Kódy: Výchovné opatření, zákaz na dovolenku, vycházky, cigarety, posilovnu, přeřazení ze skupiny, hrozba vazby u chlapců s podmínkou

V deváté kategorii jsou umístěny kódy, které se vztahují k následkům útěku. Nejčastější odpověď u mladistvých chlapců bylo výchovné opatření, které dostávají za útěk z výchovného zařízení. Poté to byl zákaz na dovolenku domů na týden nebo dva, týkalo se to i vycházek, nebo užívání cigaret, omezení na jakékoli aktivity, zajít si do posilovny a tak dále. Může dojít i k přeřazení na jinou skupinu, kvůli neplnění si povinností a útěkům. Někteří mladiství chlapci mají podmínku a už nemohou nebo se spíš bojí vazby, a proto nepodnikají další útěky ze zařízení. **R5:** „*Tak třeba, že nemůžete na dovolenku, ale mě už hrozí kriminál, kvůli těm mým problémům.*“ Pro některé už útěk nic neznamená a berou to jako součásti normálního života, je to pro ně únik před realitou, kdežto jiní to vnímají jako způsobení si dalších problémů a komplikací.

Kategorie č. 10 – Dvakrát do stejné řeky nevstoupíš

Kódy: Stesk po rodině, kamarádech, přítelkyni, závist, volnost, klid, bezstarostnost, samostatnost, svoboda, vyřešení problémů s rodinou, přítelkyní, žádné omezování nebo dozor při činnostech, které dělá, změna prostředí

Desátá kategorie obsahuje kódy, které jsou zaměřeny na motivaci mladistvých chlapců při útěku z výchovného zařízení. Nejpočetnější odpovědi jsou pocity volnosti, svobody, bezstarostnosti, samostatnosti, kdy se respondent stává svým vlastním pánem a to mu v zařízení chybí a motivuje ho to k dalším a dalším útěkům. Dalšími odpověďmi byl stesk

po rodině, kamarádech, přítelkyni, kdy s nimi nemůže trávit tolik času, kolik by si představoval. **R1:** „*No to, že uvidím mamku, ségru, prostě se mi stýská, chybí mi rodina.*“ Dalším důvodem je závist, která panuje v zařízení, když někdo jede na dovolenku někdo zase ne, tak chtějí mít stejné možnosti jako ostatní chlapci, a proto vidí jedinou příležitost v útěku. Motivací pro ně je i to, že nepocitují žádné omezování na útěku, dozor při různých aktivitách, činnostech, a velké plus vidí ve změně prostředí a interakci s jinými lidmi.

Kategorie č. 11 – Kdo se bojí, nesmí do lesa

Kódy: Adrenalin, strach, stres, nervozita, obavy z problému, strach z policie, pocit svobody, klidu, volnosti, normálního života

Jedenáctá kategorie a její kódy se týkají pocitů při útěku z výchovného zařízení. Pro mladistvé chlapce to byl dříve strach, adrenalin, stres z toho, že je chytí policie a budou mít problémy, nebudou mít vše zařízeno ohledně přenocování, nebo že se vrátí zpět moc rychle, protože je najde policie. Respondenti popisují, že teď už ví, do čeho jdou, a tyto pocity se změnil v pocit svobody, klidu, volnosti. **R3:** „*Žádný, pro mě to už nic není. Dřív to byl adrenalin a celkem jsem to hrotil, ale teď jsem v klídečku a nic neřeším.*“ Mladiství chlapci si více všimají svého okolí, snaží se dělat všechno proto, aby byli co nejdéle ze zařízení. Respondenti odpovídají i tak, že útěk pro ně značí normální život, který by chtěli mít mimo výchovný ústav a nemuset se neustále vracet zpět.

Kategorie č. 12 – Tak dlouho se chodí se džbánem pro vodu, až se ucho utrhne

Kódy: Přizpůsobení, popis každodenních aktivit, plnění povinností, nepřizpůsobení: problémy ve všech směrech

Ve dvanácté kategorii jsou umístěny kódy, které se týkají zvládnání režimu mladistvých chlapců ve výchovném zařízení. Někteří respondenti nemají problém se zvládnáním režimu, protože jsou zvyklí z předešlých zařízení, nebo si nechtějí neplněním povinností přidělovat další potíže. Naopak se najdou takoví respondenti, kteří se nechtějí přizpůsobit, nevidí v tom žádný smysl, nebo je absolutně nezajímá, jakýkoli režim, který mají plnit. Popisují každodenní aktivity a průběh celého dne v zařízení, jakým způsobem to funguje a co běžně dělají přes den. **R9:** „*Ono se to dá, není to tu špatný, tohle je ještě zlatej pasťák, tady ráno vstanete, jdete do školy, pak nějaký úklid, takže tak.*“

Kategorie č. 13 – Na jazyku med, na srdci jed

Kódy: Napadení vychovatele, hádky, chlapci neradi komunikují s vychovatelem a vadí jim dozor, kontrola, snaha vycházet a nevytvářet problémy

Ve třinácté kategorii se nachází kódy, které se zaměřují na vztahy chlapců s vychovatelem. Vztahy respondenti prezentují spíše záporně než kladně, několikrát se stalo, že vychovatel byl napaden mladistvým chlapcem, kvůli tomu, že mu bylo něco zakázáno, tak to řešil tímto způsobem. Probíhají i časté hádky mezi nimi a respondenti neradi komunikují se svými vychovateli, protože jim vadí dozor a kontrola. **R7:** „*S vychovatelama ted' dobrý, ale dřív jsem je i napadl, když jsem se zhulil, tak jsem byl agresivní.*“ Najdou se i mladiství chlapci, kteří nechtějí vytvářet problémy, snaží se vzájemně vycházet a spolupracovat.

Kategorie č. 14 – Ruka, ruku myje

Kódy: Pomoc při útěku, útěk s dalším chlapcem, důvěra mezi některými, snaha spolu vycházet, šikana, napadení, závist, nerozumí si, kvůli jednání, chování

Ve čtrnácté kategorii jsou obsaženy kódy, které se týkají vztahů s ostatními chlapci v zařízení. Respondenti zmiňovali pomoc při útěku ze zařízení od jiného chlapce, když mu poskytl finance na útěk nebo se i stalo, že utekl respondent ještě s dalším chlapcem. Jakmile se dostali ven z výchovného zařízení, tak si šel každý svou cestou. Někteří chlapci si navzájem důvěřují a podporují se, snaží se spolu vycházet. Na druhé straně existuje šikana, závist, napadení mladistvých chlapců mezi sebou, vyhrožování a zastrasování. Také se často objevovalo, že si s ostatními chlapci nerozumí a to z toho důvodu, jak se chovají a jednají. **R10:** „*No s těma si moc nemusím, oni jsou nastavený jinak než já, pro ně jsou důležití bitky, hádky a já to k životu nepotřebuju.*“

Kategorie č. 15 – Tichá voda břehy mele

Kódy: Dobrý prospěch, příprava do školy, zájem o školu a vzdělání, problémy s učiteli: hádky, nepřipravenost chlapce do školy

V patnácté kategorii jsou kódy, které se zaměřují na vztah mladistvého ke škole. Někteří respondenti mají kladný vztah, dobrý prospěch, připravují se do školy a zajímá je škola a jejich vzdělávání, ale na druhou stranu mívají problémy s učiteli, kvůli nepřipravenosti, neplnění si povinností, probíhají hádky mezi učitelem a mladistvým chlapcem. **R3:** „*Škola v klídečku, nemám s ní problém.*“

4.2 Výsledky otevřeného kódování a kategorie VÚ Višňová

Kategorie č. 1 – Vrána k vráně sedá

Kódy: Pěstounská péče, neznalost vlastních rodičů, kontakt s rodiči: hovory, dovolenky, rozvod rodičů, nezáměr o rodiče, nezáměr o chlapce, vztah se sourozenci

V kategorii jedna jsou obsaženy kódy, které se týkají vztahů mladistvých chlapců s rodinou. Respondenti odpovídali následovně, častý rozvod rodičů, který vedl k tomu, že se o ně stará pouze jeden rodič a s druhým moc nevychází, nestýkají se a vztahy jsou narušené. Mladiství chlapci mají možnost se vídat se svými rodiči v rámci dovolenek, které probíhají každý víkend. **R4:** „Nevím, co moji rodiče dělají, nestarám se o to, zajímám se jenom, jestli si mě vezmou na dovolenku nebo ne.“ Také se mohou vzájemně kontaktovat buď telefonicky, nebo přes sociální sítě, bohužel se stává, že vzniká nezáměr ze strany rodiče nebo mladistvého chlapce. Proto často tuto roli zastupují jejich sourozenci, se kterými komunikují, když mají nějaké trápení, nebo se jim stýská, nebo se obrací na své kamarády. Někteří respondenti neznají své biologické rodiče, a proto byli v pěstounské péči, bohužel kvůli nepříjemnostem musela být pěstounská péče zrušena.

Kategorie č. 2 – Komu není rady, tomu není pomoci

Kódy: Problémy v pěstounské péči, problém vrstevnické skupiny: krádeže, záškoláctví

V druhé kategorii jsou kódy, které se zaměřují na dětství mladistvých chlapců. Respondenti zmiňovali problémy vrstevnické skupiny, kdy se jednalo o krádeže, záškoláctví, popisují, že místo toho, aby chodili domů a do školy byli se svými kamarády, byli schopni se neozvat svým rodičům i několik dnů, ke škole měli/mají nezodpovědný přístup, vůbec je nezajímalo, že porušují pravidla a vytváří trestnou činnost. Bohužel jejich rodiče mají také zkušenosti s trestnou činností a mladiství v ní pokračují. **R5:** „Už jsem se změnil v chování k lepšímu, ale dřív jsem kradl, k tomu mě dostali kamarádi a dostal jsem i podmínku.“ Někteří respondenti měli problémy i v pěstounské péči, kdy šlo o napadení chlapce, a proto musel být odebrán pryč.

Kategorie č. 3 – Dvakrát měř, jednou řeš

Kódy: Svěřit se rodičům, sourozencům, snaha komunikace s rodinou, pomoc od rodičů

Ve třetí kategorii se nachází kódy, která se týkají důvěry, komu mladiství věří, z jakého důvodu a proč tomu tak je. Respondenti se nejčastěji svěřují svým matkám a sourozencům po případě prarodičům, pokud jsou v jejich péči a to z toho důvodu, že jim dokáží poradit, pomoci, mohou se jim svěřit a nepoví to nikomu dalšímu. **RI:** „*Já nevěřím nikomu z rodiny, možná tak jedné ségře a bráchovi, protože ti se aspoň ozvou.*“ Další odpovědí byla snaha komunikace rodiny s mladistvým chlapcem, podstatné pro ně je, že jezdí pravidelně na dovolenky a nemusí být v zařízení. Respondenti hodně krát řekli, že víc věří svým sourozencům než rodičům, protože tu pro ně byli a nikdy se k nim neotočili zády.

Kategorie č. 4 – Na hrubý pytel, hrubá záplata

Kódy: Rodina, finanční situace, záškoláctví, krádeže, problémy s vrstevnickou skupinou, od dětství v ústavech

Ve čtvrté kategorii jsou umístěny kódy, které se zaměřují na umístění mladistvých chlapců do výchovného zařízení. Respondenti často odpovídali, že kvůli rodině a její trestné činnosti, ve které pokračovali se svými kamarády, šlo převážně o krádeže a drogy. Jejich rodiny se potýkaly s problémy ve finanční oblasti, mladiství chlapci se to snažili řešit tím, že začali páchat trestnou činnost. **RI:** „*Kvůli rodině, rodina nemá totiž peníze, nadělali si rodiče plno děcek, a pak nebyl čas na nic ani na děcka.*“ Nastala i taková odpověď, kdy mladiství chlapci jsou od dětství v zařízení a přechází z jednoho do druhého.

Kategorie č. 5 – Chytit příležitost za pačesy

Kódy: Nevrátí se z dovolenky, útěk s kamarádem, zajištění financí, přespání, jídla, domluva přes sociální sítě, aktivity: krádeže, prodej, užívání drog, trávení času s kamarády, návštěva rodiny, návrat: přiveden policií, rodiči, sám

V páté kategorii jsou kódy, které se vztahují k popisu útěku mladistvých chlapců z výchovného zařízení. U respondentů bývá důvodem nevrácení se z dovolenky nebo utečou s dalším chlapcem ze zařízení, kdy raději tráví čas s kamarády, vytváří trestnou činnost, kdy se jedná o krádeže, prodej a užívání drog. Před útekem se nejčastěji domluví přes sociální sítě s kamarádem na přespání, zajistí si dopravu, přijede pro ně někdo z kamarádů nebo si zjistí autobusový spoj, jakmile si zařídí tyto věci, jdou na útěk. **R2:** „*Záleží, třeba odsud z pastáku nebo z dovolenky jsem utíkal. Z pastáku musím počkat na správnou chvíli, jakože kdy mám prostor na to utíct, většinou tady jsem daleko od všeho, takže pěšky se mi chodit nechce, vždycky si najdu prachy na bus, abych mohl jít na útěk.*“ Jen málokdy navštíví své

rodiny, protože ví, že by je vrátily zpět. Nejčastěji bývají přivedeni z útěku policií a pouze ve výjimečných případech sami, když už nemají, co dělat nebo nemají dostatek financí.

Kategorie č. 6 – Co je doma, to se počítá

Kódy: Schované peníze z dovolenky, ušetřené peníze z brigády, z kapesného

Šestá kategorie a její kódy se zaměřují na finance na útěk. Respondent popisuje, že si schovává peníze z dovolenek, z kapesného nebo má ušetřené peníze z brigády, která pak využívá právě na tohle. Mladiství chlapci odpovídali, že když potřebují víc peněz, není problém někoho okrást a zařídit si víc peněz nebo sehnat nějakou práci. **R3:** „*Vezmu si peníze, co mám našetřené třeba z dovolenky a jdu na autobus nebo na vlak nebo pro mě přijedou kámoši.*“

Kategorie č. 7 – Kdo uteče, ten vyhraje

Kódy: Po domluvě s kamarádem, nebaví ho pobyt v zařízení: každodenní rutina, dlouho strávený čas v zařízení, chybí mu rodina, kamarádi, domov

V sedmé kategorii jsou obsaženy kódy, které se týkají myšlenek mladistvých chlapců na útěk. Bývá to velmi často po domluvě s kamarádem ze zařízení, v některých případech to bylo dobrovolně v jiných zase vyhrožování, že pokud nepůjde s ním, tak mu něco udělá. Další příčinou je dlouhý pobyt v zařízení a s ním spojená každodenní rutina, kdy to mladiství chlapci popisují jako nudu a potřebují změnu. Také jim chybí rodina, kamarádi, čas, který by s nimi mohli trávit a domov. **R4:** „*Protože tady nechci být, když od malička jsem takhle po ústavech.*“

Kategorie č. 8 – Prásknout do bot

Kódy: Komunikace přes sociální sítě, spontánní rozhodnutí, záleží na aktuální situaci: strach být v zařízení, smutek

V osmé kategorii jsou kódy, které se vztahují k plánování útěku mladistvého z výchovného zařízení. Podle respondentů se jedná o spontánní rozhodnutí, které se neplánuje nijakým způsobem dopředu. U mladistvých chlapců záleží i na aktuální situaci, jak se cítí v zařízení, většinou to popisovali jako strach být v zařízení, protože zažívali šikanu od jiného chlapce nebo se jim stýskalo po domově, rodině, přítelkyni. **R1:** „*Tak my si s klukama napíšeme přes*

Facebook, kde dáme sraz, a pokus se nesejdeme, tak si zavolám policii, ať mě odvezou zpátky.“

Kategorie č. 9 – Jak si kdo ustele, tak si lehne

Kódy: Snížené hodnocení v chování, zákaz dovolenek, vycházek, výchovné opatření

V deváté kategorii jsou umístěny kódy, které se zaměřují na následky útěku. Mladiství chlapci dostávají snížené hodnocení v chování a tím i přichází různá omezení, která se týkají dovolenek, kdy nebudou moct jeden nebo dva víkendy navštívit rodiče, kamarády, přítelkyně, mají zakázané vycházky ve výchovném zařízení. **R5:** „*Mám snížené body za chování, takže pak je problém s vycházkama a dovolenkama.*“ Respondentům také hrozí výchovné opatření. V zařízení se najdou i mladiství chlapci, kteří mají podmínku a nesmí na útěk, protože by jim hrozila vazba.

Kategorie č. 10 – Kdo chce, hledá způsoby, kdo nechce, hledá důvody

Kódy: Svoboda, strávit čas s rodinou, kamarády, přítelkyní, strávit dlouhou dobu na útěku, samostatnost, život mimo výchovný ústav

V desáté kategorii jsou kódy, které se vztahují k motivaci na útěk. Respondenti často zmiňují, že je motivuje k útěku pocit svobody, čas, který mohou strávit s rodinou, kamarády, přítelkyní. Dále je to, co nejdéle strávený čas na útěku, kdy nemusí plnit žádné povinnosti, jsou samostatní, nemají nad sebou dohled, nikdo je nekontroluje a užívají si života mimo výchovné zařízení. **R2:** „*Tak už mě to tady nebaví, dva roky být tady zavřenej za oknem mřížema je nuda, to radši uteču a žiju ten streetlife, to je lepší.*“

Kategorie č. 11 – Strach má velké oči

Kódy: Odpočinek, volnost, strach, panika z policie, radost

Jedenáctá kategorie má kódy, které se zaměřují na pocity při útěku mladistvých chlapců z výchovného zařízení. Nejčastěji jsou to pocity odpočinku, volnosti, radosti, protože se těší na to, že změní prostředí a bude jim líp. **R1:** „*Dobrej, protože si odpočinu od tady toho, a když se vrátím zpátky z útěku, tak jsem v teple, mám, co jíst.*“ Také mluvilo o strachu a panice z policie, která by je mohla chytit, a mohli by mít potíže. Mladiství chlapci odpovídali, že na jednu stranu mají strach, ale na druhou se straně těší.

Kategorie č. 12 – Účel světlí prostředky

Kódy: Nezvládá: každodenní rutina, popis aktivit během dne, spokojenost a nastavení pravidel

Ve dvanácté kategorii jsou kódy, které se týkají zvládání režimu mladistvých chlapců ve výchovném zařízení. Někteří respondenti si to chválí a jsou spokojeni, protože konečně mají nastavená pravidla a musí dodržovat režim a uvědomili si pár věcí, kdežto jiní respondenti nezvládají režim, kvůli každodenní rutině a popisují, jakým způsobem probíhají jejich dny.

R3: „*No, jakože v pohodě, takový pravidla se mi líbí, má to něco do sebe.*“

Kategorie č. 13 – Stokrát opakovaná lež se stává pravdou

Kódy: Žádné problémy, snaha s nimi vycházet a komunikovat, hádky

Ve třinácté kategorii jsou umístěny kódy, které se zaměřují na vztahy mladistvých chlapců s vychovateli. Převažují spíše kladné odpovědi, kdy se respondenti snaží vycházet se svými vychovateli, nevytvářejí žádné problémy, komunikují spolu. Samozřejmě se někdy stane, že se spolu pohádají, ale není to nic vážného. **R4:** „*Normální, nehádám se s nima, nemáme problémy mezi sebou.*“

Kategorie č. 14 – Svůj k svému

Kódy: Na skupině bez problémů, mimo skupinu: urážky, šikana, rvačky

Ve čtrnácté kategorii se nacházejí kódy, které se týkají vztahů mladistvého chlapce s ostatními chlapci v zařízení. Většinou na skupině spolu respondenti vychází skoro bez problémů. Mimo skupinu dochází u mladistvých chlapců k vzájemným urážkám, rvačkám, šikaně, kdy si vyhrožují, bojí se dotyčného, radši se snaží stranit. **R1:** „*Dá se to, někteří provokují, a je to nepříjemný. Vysmívají se mi a říkají mi, že jsem b**** a takový urážky mi říkají, dost mi to vadí, když jsem na skupině dobrý, ale mimo skupinu už ne.*“

Kategorie č. 15 – Co sis uvařil, to si sněz

Kódy: Problémy s ostatními chlapci, nepřipravenost, zvládání školy bez problémů

V patnácté kategorii jsou kódy, které se zaměřují na školu. Mladiství chlapci mají problémy s ostatními chlapci, kteří je šikanují a způsobují jim problémy, také se nepřipravují a nezajímají do školy. Jiné respondenty škola baví a chodí do ní rádi, protože je to pro ně příjemná změna. **R5:** „*Jakože školu zvládám, ale někdy se mi nechce, mám akorát problémy s klukama zedníkama, protože to jsou ti, kteří ubližujou lidem.*“

4.3 Triangulace dat – výsledný rozhovor s psychologkou

Pomocí rozhovoru s paní psychologkou ze Střílek byly ověřeny informace o mladistvých chlapcích, případně doplnění a uvedení pravdivých údajů.

Kategorie č. 1 - Popis vztahu s rodinou

Kódy: kontakt s rodiči: dovolenky, nepravidelné navštěvování rodičů, konflikty v rodině, hádky, rodiny v evidenci na OSPODU: problémy s bydlením, rozvod rodičů, péče jednoho rodiče/prarodiče, nezvládání výchovy, nezaměstnanost rodičů, příjem: sociální dávky, sourozenci umístění v různých zařízeních, pěstounská péče, trestná činnost v rodině: distribuce drog, krádeže, vloupání

V první kategorii jsou umístěny kódy, které se zaměřují na popis chlapců a vztahů s rodinou. Paní psychologka poskytla informace ohledně jejich dětství, kdy mladiství chlapci pochází z rozvedených rodin a péče zůstala převážně jen na jednom z rodičů. Rodiny jsou v evidenci na OSPODU, kvůli nedostatečným bytovým podmínkám, dále se jednalo o svěření dítěte do péče jednoho z rodičů, pokud nebyla možnost svěřit dítě rodiči, přecházela zodpovědnost na prarodiče. *P:* „Rodina je v evidenci dlouho dobu, kvůli nevyhovujícím bytovým podmínkám, poté matka požádala o rozvod a otec docházel nepravidelně.“ Časté problémy v rodině byla nezvladatelnost výchovy mladistvého, který páchal trestnou činností, nebyl schopný zvládat jakýkoliv režim a dodržovat pravidla, nebo byl problém s chaotickou, nepřehlednou výchovou a nenastavením hranic pro mladistvého. Také se jednalo o nezaměstnanost rodičů, kteří mají hlavní příjem ze sociálních dávek. Sourozenci i bratřanci mladistvých chlapců byli také umístění v zařízeních, kvůli podobným nebo stejným problémům. Pokud se o mladistvého neměl, kdo z rodiny postarat byla poskytnuta pěstounská péče, ve které vyrůstal. Velký problém mají rodiny s trestnou činností, kdy je nejčastěji otec ve vazbě za distribuci drog, vloupání, loupežné přepadení, krádeže, bohužel v této problematice pokračují i mladiství chlapci, kteří se dostávají, kvůli těmto problémům do zařízení.

Kategorie č. 2 – Chování mladistvého

Kódy: vztek, agrese, období klidu x období nezvladatelnosti, útěky, vulgarita mladistvých, impulzivní jednání, nestabilní a náladový, problémy ve škole: nerespektování pravidel, nezájem o výuku, neomluvené absence, záškoláctví, konflikty s pedagogy, problém

s patologickým lhaním, rozdíl v chování ve výchovném ústavu a doma, verbální i fyzické napadání, nízká frustrační tolerance, manipulativní chování, jednání na základě momentálních impulzů, vliv vrstevnické skupiny, snaha plnit si povinnosti, nastavení ochranné a ústavní výchovy, obecně prospěšné práce, mladiství chlapci v podmínce, dohled kurátora, probačního a mediačního úředníka, trestná činnost: krádeže vloupání, loupežná přepadení, distribuce drog

Ve druhé kategorii jsou obsaženy kódy, které se týkají chování mladistvých chlapců. Nejčastější projev chování byla agrese spojená se vztek, depresi, střídání období klidu, kdy je chlapec téměř bezproblémový a období nezvladatelnosti, kdy s chlapcem nejde absolutně nic udělat, nemá žádný zájem o cokoli. Dále jsou to problémy ve škole, které se projevují v nerespektování pravidel, nezájmem o výuku, neomluvené absence, záškoláctvím a konflikty s pedagogiky, kvůli neplnění si školních povinností. Mladiství chlapci mají velký problém s lhaním, kdy lžou naprosto každému a připadá jim vše v pořádku, berou to jako součást života. Chování chlapců se liší v zařízení, kde se snaží plnit povinnosti a dodržovat režim, samozřejmě, že jsou i neukázněni, ale doma jsou vulgární na rodiče, neposlouchají. *P: „V poslední době se s chlapcem řeší verbální i fyzické napadení pedagogů, je nutné volat i policii, chlapec má podmínku a velké problémy se zvládním agrese.“* Mladiství jsou velmi dobrými manipulátory, rádi jsou středem pozornosti, jednají na základě momentálních impulzů, velmi častá je nízká frustrační tolerance, kdy rádi narušují osobní zóny. Kvůli udělení ochranné či ústavní výchovy mají chlapci přiděleného kurátora, probačního nebo mediačního úředníka. Za určité problémy, které si chlapci vytvořili, dostali obecně prospěšné práce, podmínku, záleží, o jak závažnou se jedná situaci. Nejčastějším problémem je trestná činnost, ve které chlapci pokračují na svých útěcích.

Kategorie č. 3 – Léčba

Kódy: medikace, pomoc odborníka: psychiatr, psycholog

Ve třetí kategorii jsou kódy, které se zaměřují na léčbu mladistvých chlapců. Většinou mají chlapci předepsanou medikaci na agresivní chování, dále jsou v péči psychologů a psychiatrů, kteří s nimi pracují, zjišťují poruchy osobnosti u mladistvého, poruchy emocí nebo dokonce i narcistní sklony. *P: „Chlapec užívá pravidelně medikaci a dochází na psychiatrii.“*

Kategorie č. 4 – Popis útěku a způsob řešení

Kódy: informovat: policii, kurátora, zákonné zástupce, soud, probačního a mediačního úředníka o útěku, po návratu: bezpečnostní prohlídka, pohovor, sankce

Ve čtvrté kategorii jsou umístěny kódy, které se vztahují k popisu útěku a způsobu jeho řešení. V první řadě informuje zařízení policii, která po mladistvém vyhlásí celostátní pátrání, poté dává vědět kurátorům a zákonným zástupcům. V případě, že se jedná o dlouhodobé a časté útky, tak se dává vědět soudu, probačnímu a mediačnímu úředníku, pokud na ně mají dohled a dále posuzují jejich situaci. **P:** „*Pokud je chlapec na útěku, jsme v kontaktu s rodiči a kurátorem, pokud víme, že rodiče jsou výchovně slabí a neví si s ním rady a chlapec pobývá většinu útěku u nich.*“ Po návratu mladistvého do zařízení dochází k bezpečnostní prohlídce, která je zaměřena na to, zda u sebe nemá nějaké nebezpečné předměty např. zbraně, nůž, nebo cokoli jiného. Poté je rozhovor, kvůli útěku, kde se mladistvého ptají, jaká byla motivace útěku, jaká je další motivace k pobytu v zařízení, jestli užíval návykové látky, jestli pracoval, kdo mu poskytl azyl, zda byl v kontaktu s rodiči. Mladistvý chlapec musí být nějakým způsobem potrestán v podobě sankcí, které se projeví ve výchovném opatření, zákaz samostatných vycházek, zákaz na nějakou činnost. Jediná věc, která mladistvého dost omezí je soudem udělená ochranná výchova a s tím související podmínka, která hrozí vazbou mladistvému.

4.4 Interpretace dat

Hlavním cílem výzkumu bylo zjistit, proč mladiství chlapci s nařízenou a udělenou ústavní výchovou utíkají z výchovných zařízení a jaké jsou příčiny útěku.

Zjišťováno bylo, jakým způsobem probíhají útky mladistvých chlapců ze zařízení, které se u každého nějakým způsobem lišily. Součástí výzkumu bylo zaměření se na motivaci chlapců, které situace vyvolají tyto myšlenky, nebo jakým způsobem plánují své útky a co vše je potřeba k tomu, aby mohl utéct ze zařízení pryč. Další velmi důležitou částí bylo zjistit, jaké vztahy mají mladiství chlapci se svými rodinami, zda spolu vycházejí, kontaktují se vzájemně, nebo neznají své rodiny a nemají o ně žádný zájem. Následující oblast výzkumu se zaměřila na určité výchovné zařízení mladistvých chlapců a pobyt v něm. Jednalo se o to, jak chápou svou situaci, jak zvládají časové období, které musí strávit v zařízení, prožívání různých situací a s tím spojené pocity a emoce. Podle těchto oblastí, byly vytvořeny výzkumné otázky, které budou postupně zodpovězeny.

Výzkum ukázal, že vztahy mezi respondenty ze Střílek a rodiči jsou velmi křehké, narušené a je tomu tak, z toho důvodu, že se jedná o nezáměr rodiče o mladistvé chlapce a tím pádem je vytvořen nezáměr i ze strany chlapců, nebo si mladiství vybudovali tento postoj, protože důvěra ve vlastní rodiče byla několikrát narušena. Rodič opustil chlapce v dětství, nebo se jeden z rodičů odstěhoval daleko od chlapce, odcestoval do jiné země, také bylo problémem porušení jakéhokoli slibu, kdy se tato situace opakovala často. Důvěra byla také mezi chlapci a rodiči zkomplikována v tom, že spolu neumí komunikovat, většinou dochází spíše k hádkám a nedorozuměním, jelikož rodič chlapce nepodporuje v útěcích, či v užívání drog a chtějí, aby se vrátili zpět do zařízení a řešili své problémy se závislostí. Mladiství nedokážou rodičům odpustit to, že je nedokázali vychovat a museli žít s někým jiným, nejčastěji u svých prarodičů, nebo byli umístěni do zařízení. Někteří respondenti si našli cestu ke svým sourozencům, kteří jim zastupují rodiče, důvěřují jim, cítí od nich větší pochopení, dokáží jim naslouchat a poradit. Nastávaly i takové odpovědi, kdy chlapci nevěří absolutně nikomu a spoléhají jen sami na sebe.

Problémy ve vztazích v rodině se projevují už v dětství mladistvých chlapců, kdy převažovaly spíše záporné vzpomínky. Častým důvodem byl rozvod rodičů, který ovlivnil i to, jakým způsobem se o něj starali, mnohokrát si respondenta mezi sebou různě přehazovali, nestálost rodinného zázemí, souvisela s tím i spousta hádek a problémů, které mezi sebou rodiče měli. V předškolním věku respondenti trpěli nočními můrami, spánkovými paralyzami, ve škole začínaly problémy typu záškoláctví, neplnění si svých povinností do školy, k tomu se přidával vliv vrstevnické skupiny, která mladistvé chlapce ovlivnila skoro ve všech směrech, hlavně v negativním slova smyslu, nevracení se domů na noc, rvačky, trávení veškerého času s kamarády i v době školy, bohužel s tím spojována trestná činnost, jako jsou krádeže, vloupání, prodej a užívání drog. Co se týká trestné činnosti, tak v rodinách má velmi velké zastoupení, kdy ji páchají rodiče a těm byla udělena vazba, jednalo se o distribuci drog, krádeže, vloupání jako tomu je u mladistvých. Z toho vyplívá i problémový vztah s jedním z rodičů, zde se jednalo spíše o otce s tímto problémem. Otec se většinou nezajímá o chlapce, nekontaktuje ho, když už se kontaktují, tak iniciativa přichází ze strany mladistvého.

Respondenti bývají do zařízení umístěni právě kvůli problémům v rodině, kdy o ně není dostatečně postaráno, a rodiče jsou na výchovu slabí, podstatným důvodem je trestná činnost mladistvých, která má kořeny v rodině a zkušenosti s ní mají velké. Pak se jedná o problémy ve škole, kdy to jsou neomluvené hodiny, záškoláctví, verbální napadení učitele, nebo

mladiství přichází z jiného zařízení. Mladiství mají možnost rodiče, prarodiče, sourozence, kamarády kontaktovat pomocí sociálních sítí. Respondenti navštěvují své rodiny pravidelně, každý víkend, pokud o to mladiství stojí a mají ke komu jet. Taky i díky pravidelným dovolenkám, které stráví u rodiče, vzniká důvěra u chlapce, že o něj jeví zájem.

Ve výchovném zařízení ve Višňové jsou vztahy s rodiči dost podobné těm ve Střílkách problémové na obou stranách, také se jedná o nezájem ze strany jednoho z rodičů, kdy mladiství ani nemá ponětí, co dělá, kde žije apod. Někteří respondenti vyrůstali v pěstounské péči, se kterou nemají dobré zkušenosti, kvůli tomu, že mladistvému ubližovali a nevytvořili s ním žádný vztah. Mladiství chlapci často zmiňovali dobré vztahy se svými sourozenci, kdy se s nimi mohou bavit o čemkoli. Našli se i respondenti, kteří mají vybudováno pouto s rodičem a důvěřují mu všem, protože ho vychovali a starali se o něj. Také zazněly odpovědi, že důvěřují rodičům i sourozencům, protože když je nějaký problém nebo jim je smutno, mohou zavolat a promluvit si o všem. Dále je pro respondenta důležité, jestli si ho vezme rodina na dovolenku nebo ne, která probíhá každý víkend.

Mladiství v popisu o svém dětství hodně krát zmínili problémy vrstevnické skupiny, kdy se dostali do problémů kvůli trestné činnosti převážně krádeže, pak se jednalo o záškoláctví, dokázali být pryč z domu několik dnů a nekontaktovat své rodiče. Dále zmínili i rozvod rodičů, se kterým měli problém se vypořádat. Do zařízení byli umístěni chlapci hlavně kvůli trestné činnosti a rodinným problémům.

Mladiství chlapci ze Střílek popsali své útky tak, že nejčastěji utíkají z vycházek, kde se ujistí, že je nikdo nepozoruje nebo se nevrátí z dovolenky zpět do zařízení, protože raději tráví čas se svými vrstevníky a užívají si volnosti. Jako další útěk zmínili výskok z okna, kdy se rozhodnou podle aktuální situace, že se necítí v zařízení dobře, stýská se jim po domově, kamarádech, odůvodňují to tak, že výskok je snadný, nikdo z vychovatelů nebo pedagogů nic takového nečeká a ani nejsou moc vysoko, aby se mladistvým něco stalo. Respondenti i zmínili, že když utíkají z vnitřních prostor zařízení, ze své skupiny, tak třeba poslouchají za dveřmi, kdo z vychovatelů přichází, a tak se rychle obléknou, vezmou si základní věci a jakmile se přiblíží vychovatel ke dveřím a odemýká, tak rychle strčí do dveří, aby vychovatel nestihl rychle zareagovat a situaci nečekal a mladiství utíká pryč. Mezi příčiny útěků patří zákaz na dovolenku, chybí jim volnost, svoboda, neustálí dohled od vychovatelů, trávení času se skupinou svých kamarádů. Co se týká plánování útěku, tak se jedná o aktuální rozhodnutí respondentů, domluví se pouze s nějakým kamarádem přes sociální sítě, který

mu poskytne nocleh, jídlo. Jakmile si mladiství domluví tyto základní věci, nevidí další důvod k tomu strávit další chvíle v zařízení.

Mezi myšlenky, které vytváří iniciativu k útěku, patří neustálá každodenní rutina, která je pro ně náročná po psychické stránce, proto vyhledávají změnu prostředí a to jim umožňuje právě útěk. Dále to jsou problémy s rodiči, když si nechtějí vzít mladistvého na dovolenku, protože se k nim předtím choval agresivně, hádal se s nimi, neplnil si povinnosti, které mu byly řečeny, naopak to bývá i stesk po rodině, kamarádech, přítelkyni. Respondentům vadí i neustálá kontrola ze strany vychovatelů, kdy jsou pod dozorem a chybí jim volnost, svoboda, proto útěk vyhodnotí jako nejlepší variantu a podle nich jsou svými pány. Respondent si pomocí internetu vyhledá autobusové nebo vlakové spojení, tak aby vše stihl a neměl nějak moc velké časové prodlevy na přestup a nestihla ho chytit policie hned na začátku. Mladiství i zmínili, že záleží i na směně vychovatele, pokud mají nějakého, který je dost hlídá a nemají ani moc prostoru vymyslet, jak by se dalo utéct, tak raději počkají na toho vychovatele, u kterého ví, že nebude s tímto problémem.

Chlapci během rozhovoru i zmínili, kolik financí potřebují na útěk nebo jak je vlastně získají. Většinou je jízdenka stojí okolo 10 korun, které pro ně není těžké sehnat, protože si je schovávají po dovolenkách nebo ušetří nějaké drobné z kapesného, které dostávají, také se stává, že požádají někoho z chlapců v zařízení a s ním to vymění třeba za cigarety. Někteří mladiství poprosí o peníze někoho na nádraží, aby si mohli zaplatit jízdenku, ale tato situace nastává velmi málo.

Během útěků tráví čas se svými kamarády, protože u nich přebývají po celou tu dobu, jiní zase navštíví své přítelkyně a chtějí se věnovat hlavně jim. Rodiče při útěku kontaktují v době, kdy už nemají, jak trávit volný čas, nebo kde přespat. Bohužel u chlapců je velmi velký problém s tím, že neumí vhodně využít volný čas, a proto se vrací k vytváření trestné činnosti, aby si zajistili peníze, jen málokdy chodí na nějaké brigády nebo si hledají práci. V mnoha případech se mladiství vrací zpět do zařízení v doprovodu policie, pouze v ojedinělých případech se vrátí sami od sebe. Podle nich je naprosto zbytečné se vracet, nevidí v tom důvod a nezajímají je ani následky, pouze v případě, že má mladiství chlapec podmínku a hrozila by mu vazba, za problémy, které vytvořil během útěku. Následky, které plynou z útěku, tak jsou výchovná opatření, zákaz na dovolenku na nějaký čas, zákaz vycházek, zákaz na aktivity, které mají možnost chlapci využít, jako jsou play station,

posilovna, sportovní aktivity apod., jak už bylo zmíněno, tak chlapcům v podmínce hrozí odnětí svobody.

Popis útěků u respondentů ve Višňové probíhal velmi podobně jako ve Střílkách. Za nejčastější odpovědi patřilo nevrácení se nazpět z dovolenky a útěk s dalším chlapcem ze zařízení, což ve Střílkách nebylo skoro vůbec zmíněno, aby spolu utekli dva chlapci. Při útěku s dalším chlapcem šlo hlavně o to, že jeden z chlapců toho druhého vydíral, vyhrožoval, že pokud s ním neuteče a nepomůže mu při útěku, tak mu bude dělat problémy, zmlátí ho atd. Před útěkem se domluví s kamarády nebo s někým z rodiny, aby pro něj přijeli, zařídí si nocleh u kamaráda, tady tyto věci řeší pomocí sociálních sítí, pokud někdo z blízkých pro mladistvého není schopen dorazit, tak si zjišťuje autobusové spojení. Peníze na útěk mívají schované z dovolenek, když jim rodiče dají nějaké kapesné nebo je ukradou, také si schovávají finance z brigády. Pokud potřebují větší obnos peněz, tak řekli, že není vůbec problém s tím někoho okrást nebo prodat drogy.

Většinou své útky plánují spontánně a záleží na aktuální situaci. Respondenti utíkají ze zařízení, protože se v něm bojí, jsou šikanováni od jiných chlapců, stýská se jim po domově a nechtějí zažívat každodenní rutinu. Myšlenka na útěk přichází u mladistvého po domluvě s jiným chlapcem ze zařízení nebo po výhrůžkách, také se v zařízení nudí, potřebují změnit prostředí, trávit čas se svými přáteli a žít normální život.

Následky, které hrozí mladistvým chlapcům spočívá ve sníženém hodnocení chování, díky kterému mohou jezdit na dovolenky, chodit na vycházky a dostanou výchovné opatření. Respondenti nějak nezajímají následky, protože to podle nich není nijak velký trest, problém nastává až ve chvíli, když chlapec má podmínku a hrozí mu vazba, tak až v tu chvíli si uvědomuje, že by měl své jednání změnit.

Motivací pro mladistvé chlapce ze Střílek jsou pocity volnosti, svobody, bezstarostnosti, samostatnosti, které jim chybí v zařízení, jakmile mají možnost utéct, tak to udělají a opakují, protože podle nich je důležité zažít takovýto adrenalin a život mimo výchovné zařízení. Podle nich se člověk i na útěku naučí být samostatný a hlavně jim jde o to, že je nikdo nekontroluje z vychovatelé, nenapomíná je a můžou si dělat, co chtějí a kdy chtějí. Mladiství zmiňují i závist mezi chlapci, kdy si jednoho vezme rodina na dovolenku a druhého zase ne, v danou chvíli se cítí nepotřební, nikomu nechybí, cítí zlost, vztek, nenávist a jako odplatu vymyslí útěk, který sebou nese spoustu problémů a další zákaz na příští dovolenku. Také sem patří stesk po rodině, přátelích a kamarádech, kdy s nimi nemůžou

trávit tolik času, jak by si představovali, když jim opravdu moc chybí, tak je v tu chvíli nic jiného nezajímá než být s nimi. Velkou motivací pro ně je změna prostředí, že nepocítují neustálý stereotyp.

Respondenti popisují pocity při útěku, které mají před tím, než utečou. Dříve to pro ně byl adrenalin, ale zároveň strach, nervozita a obavy z problému a z toho, že je chytí policie a moc rychle a brzy se vrátí zpět do zařízení. Jelikož útěky podnikávají pravidelně, tak už vědí, do čeho jdou, co je čeká a nic je nepřekvapí, protože jsou obezřetní, dávají si větší pozor, snaží se na sebe, co nejméně upozorňovat, a protože mají zkušenosti, tak o to je jednodušší průběh útěku. Motivací pro ně je, co nejdéle zůstat mimo zařízení a užívat si svobody a volnosti. Režim, který je zavedený ve výchovném zařízení, je spojen s motivací mladistvých, pro některé není problém ho zvládnout, protože jsou zvyklí z předešlých zařízení, pro jiné je to důvod k tomu utéct. Chlapci nezvládají režim, nemají zájem se přizpůsobit a dodržovat jakékoli pravidla, nevidí v tom smysl a spíše je obtěžuje a napomínání od vychovatelů či pedagogů nenávidí.

Dalším důvodem motivace je negativní vztah s ostatními chlapci v zařízení, mezi kterými dochází k šikanování, vzájemnému napadání, vyhrožování, zastrahování, také si mezi sebou nerozumí a některým vadí určité chování na ostatních. Výhrůžky i šikana jsou způsobeny tím, že chlapci chtějí působit sebevědomě, myslí si, že když někomu ublíží, tak si vytvoří respekt a ostatní k němu budou vzhlížet. Respondenti, také informovali o tom, jakým způsobem probíhá přivítání nových chlapců. Na nového mladistvého se domluví skupina chlapců ze zařízení, kteří ho začnou jeden po druhém napadat, jakmile si to chlapec nechá líbit delší dobu, tak to neustále opakují, protože je to uspokojuje, a pokud se chlapec vzepře a napadne i ostatní, tak projeví kuráž a většinou už si na něj nedovolí a dokonce ho i přijmou mezi sebe. U mladistvých způsobují tyto situace deprese, strach a patří to i mezi velmi podstatné důvody k útěku.

Další oblastí, která patří do motivace, jsou vztahy s vychovateli a pedagogy v zařízení. Mladiství chlapci mají velmi komplikované a problémové vztahy s vychovateli, najdou se i takoví, kteří se spíše snaží vycházet a nevytvářet zbytečné konflikty. Vychovatelé byli i párkrát napadeni mladistvými, protože se zakázala vycházka, nějaká aktivita a mladiství se cítil omezovaný ve volnosti. Také se zde řadí hádky, kvůli neustálé kontrole a dozoru vychovatelů, chlapci nechtějí komunikovat s vychovateli, nemají rádi jejich napomínání a nevyhledávají potřebu s nimi vycházet, spíš jsou na obtíž. Co se týká učitelů, tak s nimi mají

také konflikty, jedná se o verbální i fyzické napadení. Po mladistvém chtějí, aby se připravoval do hodin, plnil si povinnosti a mladiství v tom vidí spíše to, že si na ně pedagog zasedl a mluví i o tom, že vzdělání není potřebné a jsou důležitější věci. Několikrát se stalo, že i kvůli agresivnímu chování musela dorazit policie a problém vyřešit.

Motivací mladistvých chlapců ve výchovném zařízení z Višňové často zmiňují pocity svobody, volného času, který budou moct strávit s kamarády, rodinou, přítelkyněmi, nebo nemuset plnit žádné povinnosti, mohou si sami určovat, co budou, kdy dělat, bez toho aniž by na ně dohlížel někdo a určoval, co mají dělat. Velkou motivací je, žít normální život a ne být neustále v zařízení a prožívat to samé dokola, proto radši vyberou variantu útěku, která jim umožňuje tady tyto věci. Pocity při útěku mají respondenti smíšené, na jednu stranu cítí radost, volnost, odpočinek od zařízení a možnost změny prostředí a lidí ve svém okolí, na druhou stranu je to strach a panika z policie, že je chytí a vrátí zpět do zařízení a chlapci si neužijí útěk a vlastně všechno by bylo zbytečné. Zvládání režimu v zařízení je poněkud odlišné než ve Střílkách, protože převažovaly spíše kladné odpovědi, kdy pro ně mají pravidla i nastavený řád nějaký smysl a chtějí se mu přizpůsobit. Samozřejmě, že se našlo i pár takových, kteří měli problém ve všech směrech a podle nich je nejhorší každodenní rutina, kterou zažívají, a proto je motivuje odejít na útěk, žít si po svém a organizovat si svůj život sám, bez toho aniž by jim do toho někdo zasahoval.

Dále do motivace patří vztahy s ostatními chlapci v zařízení, kdy konflikty přichází spíše s chlapci mimo skupinu. Mladiství se vzájemně uráží, šikanují a rvou, protože mezi sebou neumí komunikovat nebo se bojí jeden druhého a radši se sobě straní, nechtějí poslouchat výhrůžky a vadí jim závist, že jeden chlapec má lepší oblečení, někdo horší atd. Chlapci vidí jedinou záchranu v útěku, kdy je nikdo nenapadne, a mohou být klidnější a odpočinou si od ostatních. Vztahy mezi vychovateli a mladistvými bývají příčin k útěku, aby se s nimi nemuseli neustále hádat, kvůli tomu, že něco nesplnili nebo nechtějí, aby je kontrolovali při každé činnosti. Ve škole mají mladiství také problémy, ale ne tolik s pedagogy, vyskytne se problém, když neplní povinnosti do školy a nezajímají se o výuku, tak proběhne hádka. Spíše je větší problém s ostatními chlapci, kteří rádi provokují a ubližují ostatním chlapcům.

Rozhovor s paní psycholožkou ze Střílek sloužil k ověření některých informací o mladistvých, kdy mi poskytla i nějaké doplňující informace. V některých případech chlapci lhaly a paní psycholožka uvedla pravdivé údaje. Rodiny ze, kterých mladiství pochází, jsou evidovány na OSPODU, kvůli problémům s výchovou, kdy rodiče byli velmi slabí, byla to

chaotická a nezorganizovaná domácnost, většinou se stará jen jeden z rodičů nebo prarodiče, problém s nedostačujícími bytovými podmínkami, nezaměstnanost rodičů a jejich hlavní příjem ze sociálních dávek. Mezi časté problémy v rodinách patří trestná činnost rodiče, do které zařadíme krádeže, vloupání, distribuce drog a následné odnětí svobody rodiče.

Dále paní psychologka popsala chování mladistvých chlapců, se kterým se setkávají, od těch mírnějších jako je záškoláctví, užívání THC, nerespektování autorit, toulky, agresivita, útěky, napadení, loupežná přepadení, pak jsou to trestně právní věci užívání a distribuce drog. Toto chování se projevuje agresí, vztekem depresi a střídají se v období klidu, kdy chlapec spolupracuje, nedělá zbytečné problémy, a poté přichází období nezvladatelnosti, kdy s chlapcem není možné navázat jakoukoli spoluprací, komunikaci a vytvořit zájem o jakoukoli činnost. Mladiství mají problémy ve škole, kde verbálně i fyzicky napadají učitele, protože nechtějí a nemají zájem o výuku, také nerespektují pravidla. Velkým problémem u chlapců je lhaní, dokáží lhát naprosto každému bez výčitek, berou to jako normální, s tím je spojené vymýšlení si určitých situací.

Nutností je zmínit chování mladistvých doma a v zařízení. Doma dochází ke konfliktům hlavně ze strany mladistvého, protože je agresivní, vulgární na rodiče, neplní povinnosti, které se mu řeknou. Tato situace nastává, když ho rodič nepodporuje v útěcích, nenabídne mu přespání na útěku, finance, nebo zmínka o drogové závislosti a s tím spojená léčba, a právě proto si ho rodiče nechtějí brát na dovolenky a to mladistvý není schopen pochopit. V zařízení se snaží být chlapci bezproblémoví, aby mohli na vycházky, dovolenky, přichází i s vlastní iniciativou se léčit, ale poté se nakonec rozhodnou pro variantu ne.

Mladiství jsou velmi dobrými manipulátory, čehož i dost využívají doma a v zařízení mezi chlapci, když chtějí pomoci s útekem apod. Respondenti bývají rádi středem pozornosti, chovají se podle aktuální situace, pokud je někdo napomen, zakáže něco, tak okamžitě nastupuje agrese a vztek. Chlapci mají nízkou frustrační toleranci a narušují ostatním osobní zóny, kdy dotyčného provokují a snaží se ho rozhodit. Mladiství, kvůli udělené ochranné a ústavní výchově mají určeného kurátora, probačního a mediačního úředníka. Respondenti získali obecně prospěšné práce, protože způsobili spoustu problémů. Častým projevem těchto problémů je trestná činnost a k tomu udělena podmínka. Mladiství se léčí, protože mají nezvladatelné chování a odborný lékař určuje medikaci. Chlapci bývají v kontaktu s psychologem a psychiatry, kteří s nimi řeší jejich psychické problémy, díky setkáním

zjišťují, čím o jaký druh problému se jedná, mezi ně patří poruchy osobnosti, poruchy emocí, narcistní sklony.

Paní psychologka popsala i jakým způsobem řeší útky, kdy v první řadě informuje zařízení policii, která vyhlásí po mladistvém chlapci celostátní pátrání, poté se oznámí zákonným zástupcům a kurátorovi, jestliže se jedná o časté a dlouhodobé útky, tak se musí tato situace dát vědět i soudu a probačnímu a mediačnímu úředníkovi a ti pak dále posuzují situaci chlapce. Jakmile se mladiství vrátí zpět do zařízení, tak prochází bezpečnostní prohlídkou, zda není ozbrojený, nemá u sebe drogy atd. Poté následuje pohovor, kdy se mladistvého ptají, jaká byla jeho motivace při útěku, kdo mu poskytl pomoc, jaká je další motivace k pobytu v zařízení, jestli byl v kontaktu s rodiči, užíval návykové látky. Následuje sankce za útek v podobě výchovného opatření, zákaz samostatných vycházek, zákaz na nějakou aktivitu.

Závěrem interpretace je shrnutí příčin útěků mladistvých, kdy se jedná převážně o pocity volnosti, svobody, bezstarostnosti, samostatnosti, chybí rodina, přátelé, přítelkyně a možnost žít normální život mimo výchovné zařízení, problémy v rodině hádky, konflikty, snaha se je vyřešit, nebo vztek na rodinu. Dalšími příčinami je každodenní rutina dnů, nutnost změny prostředí, osob ve svém okolí, nezájem rodiny mladistvého, žádné dovolenky, kvůli tomu vzniká závist mezi chlapci, a proto vidí jako východisko útek. Následujícím důvodem jsou problémové vztahy s vychovateli, kteří na mladistvé neustále dohlíží, kontrolují, zakáží jim nějakou činnost, podle mladistvých je to omezování, které řeší útekem, kde se tyto věci podle nich nedějí. Také jsou příčinou vztahy s ostatními chlapci, domluva dvou chlapců na útek, nebo strach zůstat v zařízení, kvůli šikaně, výhrůžkám, zastrašování, rvačkám ze strany jiných chlapců ve výchovném zařízení. Bohužel dalším důvodem je vliv vrstevnické skupiny, který je zaznamenán už v dětství a na mladistvého působí v negativním směru, kdy se jedná o vytváření trestné činnosti. Jakmile mladiství chlapci se naučí žít život i mimo zařízení v rámci útěků, dokáží být samostatní, umí se o sebe postarat, tak nevidí jeden jediný důvod zůstat a snažit se cokoli měnit, protože podle nich sankce, které dostávají za útek, nejsou až tak závažné, aby svůj životní styl měnili. Situaci začínají řešit v době, kdy hrozí vazba.

ZÁVĚR

Bakalářská práce se zabývá problematikou útěků ve výchovných zařízeních, tedy hlavně ve výchovných ústavech. Práce je rozdělena na teoretickou a praktickou část. Teoretická část se zaměřuje na rodinné prostředí, ve kterém mladiství chlapci vyrůstali. Důležité je vymezení funkčnosti rodin, a s tím spojené poruchy chování, deprivace dítěte, které mají dopad na výchovu a utváření osobnosti mladistvých. Dále se jedná o rodiče, kteří projevují rizikové chování a jakým způsobem řeší své konflikty nebo problémy. Také jsou mladiství ovlivňováni vrstevnickou skupinou, a s tím souvisí jejich další vývojový rozvoj. Popsán je i průběh a výkon ústavní a ochranné výchovy, což obsahuje situaci v rodině, práci orgánu sociálně právní ochrany dětí, opatření, které se ukládají mladistvým a související legislativa, podle které je vše řízeno. V poslední části se zaměřuje kapitola na institucionální zařízení a jejich péči, v tomto případě se jedná o výchovné ústavy.

Praktická část se věnuje kvalitativnímu výzkumu, který je prováděn na základě rozhovorů s mladistvými chlapci podle nastavených kritérií. Na základě stanovených cílů a výzkumných otázek se podařilo pomocí rozhovorů odpovědět na výzkumné cíle a otázky, které byly určeny a zároveň zodpovězeny. Z práce vyplývá, že sociální prostředí, v němž mladiství chlapci vyrůstají, má velký vliv na jeho rozvoj osobnosti, chování a schopnost neadekvátně řešit problémy. Jelikož se v rodině často setkávají s rizikových chováním, pak je sami praktikují a připadá jim to jako správné jednání. Kvůli nevyhovujícím podmínkám pro mladistvé, ať už se to týká výchovy a celkového zanedbávání domácnosti a vztahů, bývají odebráni z rodin a ukládá se ústavní nebo ochranná výchova. Mladiství chlapci mívají problém s dodržením pravidel, režimem, nejsou schopni se správně adaptovat, proto vidí útek jako jediné možné řešení situace. Častou motivací útěku u chlapců jsou pocity svobody, volnosti, že mohou být svými pány a nikdo jim neorganizuje život a dělají si, co chtějí a kdy chtějí. Velkým problémem u mladistvých chlapců je závislost na drogách a trestná činnost, což má původ v rodině. Bohužel těmto chlapcům nepomůže nic jiného než odborná péče v ústavních zařízeních a k tomu odborná činnost pracovníků.

Práce mi dala spoustu zkušeností v mnoha směrech jako je vedení rozhovoru s mladistvými chlapci a případná spolupráce s paní psychologkou, od které jsem se dozvěděla mnoho zajímavých informací o provozu výchovného zařízení, jakým způsobem pracují s chlapci a jak řeší útky ze zařízení. V problematice útěků mladistvých chlapců jsem získala daleko větší rozhled a pochopení, snažila jsem se porozumět, proč vůbec vytváří problémy, útky, co je k tomu vede a jaké plány mají do budoucna. Práce by mohla sloužit studentům sociální

pedagogiky, kteří by měli zájem pracovat ve výchovných ústavech a řešili by tuto problematiku, dále by mohla práce sloužit sociálním pracovníkům, pedagogům, psychologům, vychovatelům, kteří pracují v těchto zařízeních pro výkon ústavní a ochranné výchovy a setkali se s tímto problémem.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

BARNARD, Marina. *Drogová závislost a rodina*. Praha: Triton, 2011, 202 s. ISBN 9788073873868.

Broža, J., et al. (2006). *Dítě a dospívající na útěku: sborník z konference*. Praha: Sdružení Linka bezpečí.

DUŠEK, Karel a Alena VEČEŘOVÁ-PROCHÁZKOVÁ. *Diagnostika a terapie duševních poruch*. Praha: Grada, 2010, 632 s. Psyché. ISBN 9788024716206.

FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. *Sociální patologie: závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení*. 2., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2014, 231 s. Psyché. ISBN 9788024750460.

JANOŠOVÁ, Pavlína, Lenka KOLLEROVÁ, Kateřina ZÁBRODSKÁ, Jiří KRESSA a Mária DĚDOVÁ. *Psychologie školní šikany*. Praha: Grada, 2016, 415 s. Psyché. ISBN 9788024729923.

JANSKÝ, Pavel. *Dítě s problémovým chováním a náhradní výchovná péče ve školských zařízeních pro výkon ústavní a ochranné výchovy*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014, 292 s. Recenzované monografie. ISBN 9788074355349.

JEDLIČKA, Richard. *Poruchy socializace u dětí a dospívajících: prevence životních selhání a krizová intervence*. Praha: Grada, 2015, 544 s. Psyché. ISBN 9788024754475.

KABÍČEK, Pavel, Ladislav CSÉMY a Jana HAMANOVÁ. *Rizikové chování v dospívání a jeho vztah ke zdraví*. Praha: Triton, 2014, 343 s. ISBN 9788073877934.

KACZOR, Pavel. *Sociální politika a sociální systém ČR*. Praha: Oeconomica, nakladatelství VŠE, 2015, 269 s. ISBN 9788024520964.

KRAUS, Blahoslav a Věra POLÁČKOVÁ. *Člověk - prostředí - výchova: k otázkám sociální pedagogiky*. Brno: Paido, 2001, 199 s. ISBN 8073150042.

KŘÍŽ, Josef. *Duševní poruchy a poruchy chování u dětí a mladistvých*. [3. vydání]. V Českých Budějovicích: Jihočeská univerzita, Zdravotně sociální fakulta, 2008, 128 s. ISBN 9788073946371.

LANGMEIER, Josef a Zdeněk MATĚJČEK. *Psychická deprivace v dětství*. Praha: Karolinum, 2011, 399 s. ISBN 9788024619835.

LANGMEIER, Josef a Zdeněk MATĚJČEK. *Psychická deprivace v dětství*. Praha: Karolinum, 2011, 399 s. ISBN 9788024619835.

MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže. 2.*, aktualizované a rozšířené vydání. Praha: Grada, 2015, 190 s. Pedagogika. ISBN 9788024753096.

MATOUŠEK, Oldřich. *Metody a řízení sociální práce. 3.*, aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Portál, 2013, 395 s. ISBN 9788026202134.

PRŮCHA, Jan, Eliška WALTEROVÁ a Jiří MAREŠ. *Pedagogický slovník*. Nové, rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2009, 395 s. ISBN 9788073676476.

ROMAN, Švaříček a Šedřová KLÁRA. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-262-0273-8.

SOBOTKOVÁ, Veronika. *Rizikové a antisociální chování v adolescenci*. Praha: Grada, 2014, 147 s. Psyché. ISBN 9788024740423.

ŠPAŇHELOVÁ, Ilona. *Dítě a rozvod rodičů*. Praha: Grada, 2010, 179 s. Pro rodiče. ISBN 9788024731810.

THOROVÁ, Kateřina. *Vývojová psychologie: proměny lidské psychiky od početí po smrt*. Praha: Portál, 2015, 575 s. ISBN 9788026207146.

TRNKOVÁ, Lucie. *Náhradní péče o dítě*. Praha: Wolters Kluwer, 2018, xiv, 151 s. Právo prakticky. ISBN 9788075528643.

VÁVROVÁ, Soňa, Karla HRBÁČKOVÁ a Jakub HLADÍK. *Porozumění procesu autoregulace u dětí a mladistvých v institucionální péči*. Zlín: Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, 2015, 131 s. ISBN 9788074545610.

VETEŠKA, Jaroslav a Slavomil FISCHER. *Psychologie kriminálního chování: vybrané otázky etiologie, andragogické intervence a resocializace*. Praha: Grada, 2020, 208 s. Psyché. ISBN 978-80-271-0731-5.

VÝROST, Jozef a Ivan SLAMĚNÍK. *Sociální psychologie. 2.*, přeprac. a rozš. vyd. Praha: Grada, 2008, 404 s. Psyché. ISBN 9788024714288.

LEGISLATIVA

Zákon č. 89/2012 Sb. ze dne 3. února 2012 občanský zákoník. In: Sbírka zákonů České republiky. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-89>

Zákon č. 40/2009 Sb. ze dne 8. ledna 2009: trestní zákoník. In: Sbírka zákonů České republiky. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2009-40>

Zákon č. 218/2003 Sb. ze dne 25. června 2003: o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže). In: Sbírka zákonů České republiky. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2003-218>

Zákon č. 109/2002 Sb. ze dne 5. února 2002 o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů. In: Sbírka zákonů České republiky. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2002-109>

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

OSPOD	Orgán sociálně právní ochrany dětí
MŠMT	Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
VÚ	Výchovný ústav

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha P I: Otázky k rozhovoru

Příloha P II: Ukázka rozhovoru

4.5 PŘÍLOHA P I: Otázky k rozhovoru

Úvodní otázky:

1. Kolik máš let?
 2. Jak dlouho jsi ve výchovném zařízení?
 3. Kolikrát jsi utekl z výchovného zařízení?
-

Hlavní otázky:

4. Jaké vztahy máš s rodinou?

- Mohl bys mi něco povědět o svých rodičích např., kde pracují, jaké mají zájmy? Jaké vztahy s nimi máš? Jak to u vás doma vypadá? Co běžně spolu děláte?
- Komu z rodiny věříš a proč?
- Jaké vztahy máš s ostatními v rodině?
- Jaké vzpomínky máš na dětství?

5. Mohl bys mi popsat, jakým způsobem probíhá tvůj útěk z výchovného zařízení?

- Které situace u tebe vyvolávají myšlenky na útěk?
- Jak probíhá tvé plánování útěku?
- Vrátil ses někdy sám z útěku? Proč?
- Jaké následky pro tebe má útěk?

6. Co je tvou motivací při útěku? – Proč to děláš, co tě k tomu vede? Jaké máš očekávání nebo co ti přináší útěk?

- Proč své útěky opakuješ?

7. Jaké máš pocity, když utíkáš z výchovného zařízení?

- Co ti ve výchovném zařízení nejvíc chybí?

Doplňující otázky:

- Jak jsi spokojený ve výchovném zařízení?
- Jak zvládáš režim, který je nastavený ve výchovném zařízení?

- Jaké vztahy máš s vychovateli?
- Jak vycházíš s ostatními chlapci?

4.6 PŘÍLOHA P II: Ukázka rozhovoru

ROZHOVOR 3

RESPONDENT 3

JÁ: „Kolik ti je let?“

RESPONDENT C: „Je mi 17.“

JÁ: „Jak dlouho jsi ve výchovném zařízení?“

RESPONDENT C: „Ve výchovným ústavu jsem asi rok.“

JÁ: „Kolikrát jsi utekl z výchovného zařízení?“

RESPONDENT C: „Zatím jenom 3 krát odsud a nemám v plánu asi těžkom utíkat, ale když jsem byl předtím v diagnostickém ústavu, tak tam jsem jako byl šest měsíců s tím, že před soudem jsem neměl ani jeden útěk a byl jsem čistej těch šest měsíců. No a pak jsem měl vlastně soud a i přesto, že jsem byl hodnej a tak, tak se rozhodlo o ústavní výchově, že jo. Měl jsem soud právě den po svých narozeninách a hned jak jsem se dozvěděl, že půjdu do pasťáku, tak jsem začal utíkat z diagnost'áku, byl jsem jakoby celý měsíc na útěku, a pak mě chytili a převezli mě sem.“

JÁ: „Proč ses dostal do výchovného zařízení?“

RESPONDENT C: „Do Střílek jsem se dostal díky soudu, ale předtím do dignost'áku, tak tam jsem se dostal tím způsobem, že vlastně jsem měl problémy doma s mámou, dost jsme se spolu hádali a tak, prostě kraviný...no a do toho jsem bral drogy a skrz to měla máma problém. Jednoho dne jsem se vzbudil s tím, že normálně budu vstávat na praxe, že jo. Vedle postele stál soudní vykonavatel, řidič a kurátor, že mám sbaleno a jedu s nima, no a tak jsem se dostal vlastně do diagnost'áku. Kvůli coroně jsem byl v karanténě a mohl jsem na dovolenku až po třech měsících. Až po těch třech měsících jsem se viděl s mámou, a pak měl vlastně soud. V srpnu jsem měl soud o té ústavní výchově, že jo a den před narozeninama, jsem si dal s kamarádama perník asi jednoho prda, no a další den na svoje narozeniny jsem dostal od mámy test na drogy, takže jsem se s ní pohádal toto. V ten den jsem se musel vracet na diagnost'áku, tam jsem dojel a další den jsem měl soud, a tam se rozhodlo, že budu mít ústavní výchovu do 18. let a že nastoupím do Střílek. Já jsem začal utíkat a býval jsem často na útěku, a pak právě mě převezli sem.“

JÁ: „Mohl bys mi popsat tvé zkušenosti s drogami?“

RESPONDENT C: „Jojo, jakoby marihuanu nepočítám, jako drogu tu jsem měl poprvé, tak ve 13. nebo ve 12. letech nějak tak. To bylo takový, že jsem si zahulil jednou za půl roku, fakt jakože malinko. Aktivně hulit jsem začal v polovině 9. třídy, pak jsem šel do zvpěčka, kvůli trávě a toto, a z tama jsem se vrátil, na konci června a šel jsem si akorát vyzvednout vysvědčení. Přes prázdniny jsem začal experimentovat a měl jsem poprvé extázi, MDMA, a tak, s tím, že jsem v sobě měl nastavený, že pervitin nechci, a pak na podzim před 2 roky... doma po mě pořád něco chtěli, i když jsem se snažil být lepší a oni to neviděli a pořád do mě valili a měli pořád nějaký problémy a tak. No a pak jsem si dal poprvé právě pervitin, s tím, že jsem ho pak měsíc neměl a se svým bývalým spolužákem ze své bývalé školy, do které se budu po prázdninách vracet, protože mě pustí, bude mi 18. No a s tím jsem vlastně tehdy začal brát ten pervitin, jenže já jsem šel do toho diagnost'áku a byl jsem půl roku čistej, a pak v létě jakoby, když máma řekla před soudem, že mě nechce, tak mě to vzalo, ne, tak jsem začal brát a teďka se to snažím zase nějak omezovat a dát to ze života pryč.“

JÁ: „Jaké vztahy máš s rodinou? Mohl bys mi něco povědět o svých rodičích např., kde pracují, jaké mají zájmy? Jaké vztahy s nimi máš? Jak to u vás doma vypadá? Co běžně spolu děláte?“

RESPONDENT C: „Vztahy v rodině celkem dobrý, s někým si rozumím víc a s někým míň. Mamka ta dělá pečovatelku, stará se o starý lidi. Většinou přes nějakou kamarádku ze sociálky sežene starý lidi a mamka, tam pak chodí a stará se o ně. Tátu jakoby nemám, ten umřel minulý rok před prázdninama. To byl můj biologickej otec, ale jeho nepovažuju za otce, protože on na mě prakticky celý život kašlal a nevychovával mě. Jelikož mám nevlastní dva sourozence, ale jsou jak vlastní, protože jsem s nima vyrůstal, tak je máma měla s jiným chlapem, ale ten se o mně staral jako o vlastního. Jeho беру za vlastního tátu, protože mě vychoval a staral se o mně líp, jak můj vlastní otec.“

JÁ: „Komu z rodiny věříš a proč?“

RESPONDENT C: „Sestře, s bratrem se nebavím, protože to je falešná m****, s prominutím. Ségra na rozdíl od matky byla ta, které jsem mohl kdykoli napsat, když se cokoli dělo, ona mě vyslechla a snažila se mi pomoci, i když věděla, že se hádám s mámou, tak se jí snažila promluvit do duše, aby na mě nebyla taková. Máma, když se dozvěděla, že беру, tak to prakticky neřešila, neptala se, ani proč to dělám, nebo co se děje a tak. Ségra a její přítel, když zjistili, že mám pozitivní test na perník, tak za mnou došli, a třeba hodinu si o tom se mnou povídali prostě, jakože se zajímali, co se se mnou děje. Ségra, když se

dozvěděla teďkom, že půl roku to nedělám nosem, ale přes injekční stříkačku, tak právě jak se to dozvěděla, byla z toho špatná, hned mi volala a řešila to se mnou. Kvůli tomu k ní mám největší důvěru.“

JÁ: „Jaké vztahy máš s ostatními v rodině?“

RESPONDENT C: „S ostatníma se moc nevidám. Pro mě je důležitá ségra.“

JÁ: „Jaké vzpomínky máš na dětství?“

RESPONDENT C: „Jakoby já jsem měl celkem v klidu dětství, máma se mi snažila celkem dávat, i když na mě byla sama toto. Dřív jsem to neviděl a nechápal, proč mě dala do toho diagnost'áku, ale teďkom už to jakoby chápu. To stejný, když jsem to minulý léto, chodil na brigádu a měla mi dojít výplata, jenže já jsem byl na útěku, tak jsem tam volal, jestli mi to pošlou. Byla tam máma a nechala si to poslat na účet a jsem jí za to vděčnej, protože tehdy bych to asi všechno utratil za perník. Pamatuju si, že v dětství jsem nikdy neměl nějaký problém se školou, spíš s těma učitelama. Jenom třeba jedna učitelka na mě byla dost zasedlá, třeba kvůli tomu, že mi z kapsy vypadl mobil v hodině, tak mi napsala poznámku, že hodině používám mobil. Většinou jsem u ní v jejích hodinách byl já ten špatnej. Do školky jsem taky chodil normálně. Ještě si pamatuju, že tak od tří do pěti let se mi zdály noční můry den, co den. Nemohl jsem v noci spát, měl jsem hrozný strach, a trpěl jsem spánkovou paralýzou a nebylo to úplně příjemný.“

JÁ: „Mohl bys mi popsat, jakým způsobem probíhá tvůj útěk z výchovného zařízení?“

RESPONDENT C: „Záleží, že jo. Jednou v létě to bylo po soudu a my jsme měli jednu paní vychovatelku na diagnost'áku, která mě měla ráda, a řekl jsem jí, že jdu do Střílek, a že půjdu dneska z vycházky na útěk, když jsem se snažil jak k****. To byly takový útěky, že jsem byl s kámošema a užíval jsem si svobody, volnosti a tak no.“

JÁ: „Ze Střílek si utekl jak?“

RESPONDENT C: „Ze Střílek jsem utekl v lednu, protože to jsme měli právě vánoční prázdniny dvoutýdenní a já jsem se na začátku chytl s mámou, ne. Tak jsem jí řekl, ať pošle žádost o dovolenku a ona řekla, že ne, tak jsem se divil proč. A ona, že kvůli jedný hádce, abych si to zapamatoval a nedělal to už, tak mě to vytočilo. Šel jsem za vychovatelkou, která mě má ráda a všechno jsem jí vysvětlil a toto. My jsme měli jít 15:20 na vycházku s tím, že jsme nešli, kvůli týpkům na skupině, protože hulili a na to se přišlo. Muselo se počkat na policajty s tím, že mě jel autobus 16:20 do Hradiště a následně jsem se měl dostat do Zlína

za známýma. Nestíhal jsem, tak jsem došel za paní, že nestíhám autobus a paní vychovatelka šla za hlavní paní vychovatelkou a zamkla za sebou. Já jsem se mezi tím oblékl, obul, chodil jsem po chodbě a slyšel jsem, jak jde ke dveřím a odemká, počkal jsem, až došla ke dveřím a odemkla, a pak jsem vyskočil z okna. Rychle jsem doběhl na autobus, kterej odjížděl asi za pět minut. No, a pak jsem se dostal za kámošema do Zlína a čepici Calvin Klein jsem kámošovi dal za vál. Celej útěk jsem ze záště profáral, jakože spal jsem toto všechno aji jsem jedl, všechno jsem si zařídil. Sedmej nebo osmej den útěku jsem si psal už s mámou, a ta mi začala vyhrožovat, že o tu moji kočku se nebude starat, když já nejsem doma. Mě už stejně útěk nebavil, tak jsem šel domů asi v jedenáct večer s tím, že mě máma řekla, že mě nechá klidně vyspat a ráno mi dá peníze na autobus, ať se vrátím do Střílek. Já jsem volal s kamarádkou a řekl jsem jí, že ráno půjdu do p***. Mamka dostala strach, že uteču, tak zavolala policajty a přijela pro mě eskorta.“

JÁ: „Které situace u tebe vyvolávají myšlenky na útěk?“

RESPONDENT C: „No, teď nemám moc důvodů, proč utíkat, protože s mámou je to lepší. Většinou, když mám pocit nějaký nespravedlnosti, že se se mnou v*****, ještě víc než by mělo a tak, takže proto to dělám.“

JÁ: „Jak probíhá tvé plánování útěků?“

RESPONDENT C: „No třeba, když jsem věděl, že máma mi nedovolí dovolenku a věděl jsem, že máme tady toho vychovatele, tak jsem si řekl, že počkám a přemýšlel jsem, jak to vymyslet, a zjistil jsem, že za dva dny se mění směna, a bude mít směnu ta hodná vychovatelka, tak jsem se rozhodl, že uteču při té její směně a využiju situace. Pak jsem si zjistil autobus, domluvil se s kamarádama a bylo to.“

JÁ: „Vrátil ses někdy sám z útěku? Proč?“

RESPONDENT C: „No jakoby teďkom jsem se měl vrátit sám, ale přijeli si pro mě, kvůli té mamce, že měla strach, že znova zdrhnu. Ale nestalo se, že bych se vrátil sám z útěku.“

JÁ: „Jaká následky pro tebe má útěk?“

RESPONDENT C: „No, tady je to tak, že když máte útěk do čtyřadvacet hodin a vrátíte se sami, tak strávíte jeden víkend v zařízení, když máte dlouhodobý útěk nad čtyřadvacet hodin, tak strávíte dva víkendy v zařízení, a pak až jdete na dovolenku.“

JÁ: „Co je tvojí motivací při útěku? - Proč to děláš, co tě k tomu vede?“

RESPONDENT C: „Já to beru jako takový prázdniny, že si člověk může dělat prakticky, co chce. Člověk vede normální život, můžete chodit po venku, že jste svobodní, to tady nemáte, můžu si jít zapálit, kdy chci, dělat si, co chci, nic ho neomezuje jako tady. Jde o to si užít trochu svobody a ne, aby byl tady přes týden zavřenej a pomalu nic nemohl, a pak akorát jel na tři dny domů, že jo.“

JÁ: „Jaké máš pocity, když utíkáš z výchovného zařízení?“

RESPONDENT C: „Žádný, pro mě už to nic není. Dřív to pro mě byl adrenalin a celkem jsem to hrotil. Teď jsem si chodil v klídečku, bylo mi to jedno, nic jsem neřešil, neschízoval jsem a tak. Ale pak, když se vrátíte, tak je omezující to, že budete dva týdny tady, žádná svoboda, prostě nuda a budete dva víkendy tady zavřený. Nejhorší je, když vlastně na víkend tam zůstanete sami na skupině a všichni si to užívají na dovolence a vy jste tady jak č*****.“

JÁ: „Co ti ve výchovném zařízení nejvíc chybí?“

RESPONDENT C: „Asi wifina, protože tady jediný, jak můžem komunikovat, pokud člověk nemá data, je akorát přes počítače. A to je celkem na h****, když se chci bavit s kamarádkou nebo tak přes video chat na telefonu, tak to nemůžete na počítači. Na zvýhodněné skupině máme play station a takový blbosti, takže pohoda. A tohle je moje motivace, abych právě neutíkal no.“

JÁ: „Jak jsi spokojený ve výchovném zařízení?“

RESPONDENT C: „Jak se to vezme. Třeba tam, jak to bylo v diagnostáku, tak tam to bylo tak, že přes týden byly pondělí, středa, pátek vycházky s tím, že na dvě hodiny jste mohli jít do města toto, koupit si cigarety, který jste, ale nemohly vzít do zařízení, takže jste je museli propašovat do zařízení, ale skvělý bylo to, že jste šli ráno do školy, pak jste došli na skupinu, uklidili pokoj, pak jste mohli jít na vycházku na dvě hodiny. V sobotu byla vycházka čtyři hodiny od dvou do šesti, takže to bylo fajn. A Střílky beru prakticky jako intr, kterej musím nějak od pondělí do pátku přetrpět a v pátek odpoledne po obědě už jedu domů, nějak takhle to mám já.“

JÁ: „Jak zvládáš režim, který je nastavený ve výchovném zařízení?“

RESPONDENT C: „S režimem asi nemám žádný problém, co se mi řekne, to udělám. Beru to tak, že tu musím být a musím to plnit a nic s tím neudělám. Já jsem to vychytil tak, že jsem tu na rok a po zkouškách jdu domů a budu mít dlouhodobou dovolenku.“

JÁ: „A co škola, co studuješ?“

RESPONDENT C: „Zednické práce studuju, škola celkem v klídečku, nemám s ní problém,“

JÁ: „Jaké vztahy máš s vychovateli?“

RESPONDENT C: „To záleží, jsou lidi v normálním životě, kteří vám nesehnou a takhle jsem to měl na čtyřce. Na jedničku jsem byl chvíli, pak jsem šel na čtyřku skrz blbosti a toto. Na čtverce jsem byl asi měsíc a něco s tím, že jsem šel pak zase na jedničku. Na čtyřce byl jeden pan vychovatel, kterýho neměl nikdo z kluků rád, protože byl takovej nepříjemnej. Třeba byl jenom povolenej šroubek na klíce a on nám hned psal náhradku, dělal zbytečně problémy a naschvály. Zase byla jedna paní vychovatelka, se kterou jsem neměl vůbec žádný problém, dalo se s ní normálně povídat, byla hodná, snažila se nám pomoci a tak no. Obecně s vychovatelama tady problém nemám.“

JÁ: „Jak vycházíš s ostatními chlapci?“

RESPONDENT C: „Jo mám tu pár kluků, se kterýma se bavím prostě a bydlí i kousek ode mě a znal jsem je i dřív. Bavím se tu tak se třema lidma, kterým tak trochu věřím a jinak to tak беру, že s těma klukama tu musím být a přežít to tu s nima. Jinak se bavím úplně s odlišnýma lidma jakoby. Víc pro mě znamenají kamarádi, který mám ve svém městě než ti, co jsou tady.“